

Burgerparticipatie in achterstandswijken

Product: afstudeerscriptie

Naam: Auke Dirk-Evert (Jorrit) Jongbloed

Studentnummer: 0347388

Email: a.d.jongbloed@students.uu.nl

Vakcode: USG07.604

Fase: Master

Leerkring: Bestuur en Beleid

Opleiding: Bestuurs- en Organisationswetenschap

Universiteit: Universiteit Utrecht

Tutor: prof. Dr. M.J. (Margo) Trappenburg

2^e lezer: dr. A.M.B. Michels

Begeleider: MA drs. Mohammed Essafi

Stageorganisatie: PricewaterhouseCoopers,
Advisory Binnenland Bestuur

Universiteit Utrecht

PRICEWATERHOUSECOOPERS

Voorwoord

Graag vertel ik u op deze plaats eerst iets over mijn keuze voor dit onderwerp. In dit onderzoek heb ik gekeken naar enerzijds een maatschappelijk probleem dat hoog op de politieke agenda staat, de achterstandswijken. Anderzijds heb ik gekeken naar een bestuurlijk interessant thema, interactief beleid. Het aansprekende van de studie Bestuur & Organisationswetenschap is voor mij dat zowel de bestuurlijke theorie wordt bestudeerd als de maatschappelijke vraagstukken, waarmee het openbaar bestuur zich ziet worden geconfronteerd. De momenten waarbij een verbinding wordt gelegd tussen beiden hebben gedurende mijn studie immer mijn interesse gewekt.

Verder wil ik iedereen bedanken die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit onderzoek. Mijn dank gaat allereerst uit naar de respondenten die allen op korte termijn bereid waren mijn vragen te beantwoorden. Het enthousiasme dat van deze mensen uitgaat wanneer zij spreken over hun werk is mooi en ik ben blij dat ik dit enthousiasme met hen heb kunnen delen.

Ten tijde van mijn onderzoeksperiode als onderdeel van de masterfase van mijn opleiding Bestuur & Organisationswetenschappen heb ik een half jaar stage gelopen bij PricewaterhouseCoopers. PricewaterhouseCoopers heeft kennisuitwisseling van een aantal Sociale Heroveringgemeenten gefaciliteerd tijdens de looptijd van het project Sociale Herovering. Tevens heeft PricewaterhouseCoopers aan het eind van de looptijd van het project Sociale Herovering een eindpublicatie geschreven. In deze eindpublicatie zijn de leerervaringen van alle twaalf gemeenten samen gebracht. Tijdens mijn stage heb ik mij voornamelijk bezig gehouden met de activiteiten van PricewaterhouseCoopers binnen dit project. Het project Sociale Herovering stond vanaf het begin van mijn stageperiode in mijn belangstelling en dit onderzoek is dan ook nauw verbonden met het project. Zo zijn elf van de 12 projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten respondent geweest voor dit onderzoek. En is de centrale onderzoeksvraag geformuleerd naar aanleiding van het project Sociale Herovering.

Ik dank Johannes Boelens (partner van de adviesgroep Binnenlands Bestuur), Mohammed Essafi, principal manager en Dave Ensberg, analyst voor de kans die zij mij geboden hebben om ervaring op te doen binnen een groot organisatieadviesbureau. Dankzij het uitgebreide netwerk van PricewaterhouseCoopers ben ik in contact gekomen met verschillende wetenschappers die zich bezig houden met burgerparticipatie en achterstandswijken. De gesprekken met hen zijn van grootte waarde geweest voor mij en in het bijzonder voor mijn onderzoek. Naast Johannes, Mohammed en Dave, dank ik ook alle andere collega's van PricewaterhouseCoopers voor een plezierige en leuke stagetijd in hun organisatie. Jullie commentaren, aanmoedigingen en gesprekken zijn voor mij een steun geweest in het realiseren van dit onderzoek.

De opzet van het onderwijs aan de USBO, Utrechtse School voor Bestuur & Organisationswetenschappen houdt in dat je als student afstudeert binnen een tutorgroep. Mijn dank gaat uit naar prof. dr. Margo Trappenburg voor haar scherpe kritiek, analyses en suggesties die hebben bijgedragen aan het geven van richting aan dit onderzoek. Tevens dank ik Suzanne Giesbers, Bram van Vliet en Willem Landa voor hun kritieken en steun in de periode van afstuderen. Ik heb jullie leren kennen als leuke medestudenten die vol passie bezig zijn geweest met hun onderzoek.

Tot slot dank ik mijn familie en vriendin. Mijn ouders die het mogelijk gemaakt hebben dat ik mijn mogelijkheden kan ontplooiën en die mij daarin altijd, niet alleen in deze afstudeerperiode, ondersteunen en aanmoedigen. En Mieke die altijd klaar staat om mij te helpen op welke manier dan ook. Naast het studeren hadden we beide nog veel sportieve 'verplichtingen' en ik ben blij en dankbaar dat ik de ruimte heb gekregen om ook daar tijd aan te blijven besteden. Dit was niet gelukt als jij niet altijd had klaar gestaan voor me, dank je wel.

Jorrit Jongbloed

Utrecht 2008

Samenvatting

De laatste jaren is er in de Nederlandse politiek veel aandacht geweest voor maatschappelijke problemen die zich in wijken afspeelen. Een constatering die wordt ondersteund door het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in zijn rapport *aandacht voor de wijk*.¹ Één van de grote wetenschappelijke adviesorganen van de Regering, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft onderzoeken verricht naar wijken en de wijkgerichte aanpak van problemen. Deze recente politieke aandacht heeft geresulteerd in een Actieplan Krachtwijken dat beoogt de cumulatie van maatschappelijke problemen in 40 wijken te bestrijden. De centrale doelstelling van het Actieplan Krachtwijken van minister Vogelaar is: *'samen met alle betrokkenen – de 40 wijken om te vormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen'*.²

De overheid zoekt zo blijkt uit deze doelstelling onder andere toenadering tot de bewoners van de achterstandswijken, meer specifiek de Vogelaarwijken. Wanneer de overheid toenadering zoekt tot partijen uit de samenleving, dus ook bewoners van achterstandswijken wordt in de bestuurskundige literatuur, maar ook in de bestuurlijke praktijk gesproken van interactief beleid:

'een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium, burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/ of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/ of de evaluatie van beleid te komen'.³

In dit onderzoek ben ik ingegaan op een belangrijke voorwaarde voor interactief beleid, de participatie van burgers, in dit geval bewoners van achterstandswijken. Want wanneer bewoners niet participeren dan is er geen sprake van interactief beleid. Hoewel er veel onderzoeken zijn verschenen over interactief beleid is er nog weinig onderzoek verricht naar de participatie van bewoners van achterstandswijken. Veelal zijn onderzoeken naar burgerparticipatie in buurt- of wijkinitiatieven gericht op succesvolle praktijken. Op basis van deze gegevens is de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd.

'Hoe kan participatie van bewoners van achterstandswijken worden bevorderd, volgens de projectleiders Sociale Herovering'?

In het theoretisch kader van dit onderzoek worden 7 aanbevelingen ter bevordering van de participatie van burgers geformuleerd. Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden is er empirisch onderzoek verricht. In het eerste gedeelte van het empirisch onderzoek is onderzocht welke ervaringen projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten hebben opgedaan in de aanpak van achterstandswijken. Op basis van deze ervaringen zijn de drie aanbevelingen geformuleerd:

Aanbeveling 1: Zorg dat je de bewoners van de wijk kent en hun individuele interesses, mogelijkheden en beperkingen.

Aanbeveling 2: Investeer in het opknappen van de openbare ruimte door het herstellen of aanleggen van het openbaar groen en speelterreinen, etc.

Aanbeveling 3: Zorg dat de openbare ruimte schoon gehouden wordt.

Het zijn aanbevelingen ter bevordering van de participatie van bewoners van achterstandswijken. Daarmee zijn deze aanbevelingen voor een specifieke groep bedoeld in tegenstelling tot de 7 aanbevelingen die op basis van de voorradige wetenschappelijke kennis zijn geformuleerd. In een analyse van alle 40 Wijkactieplannen is vervolgens gebleken dat deze aanbevelingen (nog) niet volledig zijn opgenomen in de Wijkactieplannen die tot doel hebben samen met de bewoners de cumulatie van problemen te bestrijden in de wijk. De aanbevelingen zijn gericht op het herwinnen van het vertrouwen van de bewoners van de achterstandswijken. Gebrek aan vertrouwen is één van de voornaamste redenen om niet te participeren in de aanpak van de wijk.

1 SCP, (2007), p.9.

2 Actieplan Krachtwijken, p.8.

3 Pröpper, I.M.A.M., e.a. (2001), p.15.

Het herwinnen van vertrouwen lijkt daarmee essentieel om te zorgen dat bewoners van achterstandswijken in de toekomst willen participeren in de aanpak van minister Vogelaar. De centrale vraag, *'Hoe kan volgens de projectleiders Sociale Herovering bevorderd worden dat bewoners van achterstandswijken participeren in de aanpak van hun wijk'*?, kent geen eensluidend antwoord. De vraag bevat namelijk een misvatting die gemeenten volgens de eerste aanbeveling niet mogen maken. Bewoners kunnen niet als een homogene groep worden opgevat als het gaat om participatie in de aanpak van de wijk. De persoonlijke kenmerken van de bewoners bepalen of zij wel of niet participeren in de aanpak van de wijk. Ook het moment van participatie kan van persoon tot persoon verschillen. Waar de ene bewoner bij wijze van spreke zich iedere dag zorgen maakt of de kinderen met een gevulde maag naar school kunnen, zit de andere bewoner, een academische vluchteling thuis, te wachten op een zinvolle dagbesteding. Wel kan in het algemeen gezegd worden dat gemeenten moeten investeren in het herwinnen van vertrouwen door aan de hand van positieve, fysieke veranderingen in de wijk te laten zien dat de aanpak van de wijk serieus wordt aangepakt.

Er zijn duidelijk overeenkomsten tussen de aanbevelingen die in het theoretisch gedeelte van dit onderzoek zijn geformuleerd en de aanbevelingen die naar aanleiding van het empirisch onderzoek zijn geformuleerd. De aanbevelingen die op basis van de empirische gegevens zijn geformuleerd vullen de algemene aanbevelingen verder in voor de bewoners van achterstandswijken. Zij zijn specifieker, maar ook meer gericht op de doelgroep, bewoners van achterstandswijken. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op de ervaringen van de projectleiders Sociale Herovering.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	8
1.1	<i>Aanleiding</i>	8
1.2	<i>Vraagstelling</i>	8
1.3	<i>Relevantie en beperking</i>	9
1.4	<i>Opzet van het onderzoek</i>	10
2	Achterstandswijken en interactief beleid	11
2.1	<i>Inleiding</i>	11
2.2	<i>Literatuuroverkenning</i>	11
2.3	<i>Interactief beleid en het belang daarvan</i>	11
2.4	<i>De WRR en het NICIS over het belang van participatie</i>	13
2.5	<i>Aanbevelingen ter bevordering van burgerparticipatie</i>	14
2.6	<i>Besluit</i>	16
3	Methoden en technieken	17
3.1	<i>Inleiding</i>	17
3.2	<i>Vraagstelling</i>	17
3.3	<i>Onderzoeksmethoden</i>	17
3.4	<i>Selectie van de onderzoekseenheden</i>	18
4	Bevindingen van de Sociale Herovering	20
4.1	<i>Inleiding</i>	20
4.2	<i>Bestaand plan of Sociale Herovering als nieuw project</i>	20
4.3	<i>Een persoonlijk gesprek tot het ontwikkelen van een merk</i>	21
4.3.1	<i>Huis-aan-huis-bezoek</i>	22
4.3.2	<i>Buurtgesprekken</i>	23
4.3.3	<i>Bewonersorganisaties</i>	25
4.3.4	<i>Branding</i>	26
4.4	<i>Drie groepen bewoners</i>	27
4.4.1	<i>Burgemeesters en gestaalde kaders</i>	27
4.4.2	<i>Bewoners met directe belangen</i>	28
4.4.3	<i>Inactieven</i>	30
4.5	<i>Wantrouwen tegenover de gemeente</i>	32
4.5.1	<i>Scepsis tegenover de plannen voor Sociale Herovering</i>	33
4.6	<i>Vertrouwen herwinnen</i>	33
4.6.1	<i>Afspraken nakomen en verwachtingen managen</i>	34
4.6.2	<i>Vertrouwen komt te voet en gaat te paard</i>	35
4.7	<i>Het fysieke is zichtbaar</i>	35

4.8	<i>Wat kunnen bewoners doen?</i>	38
4.9	<i>Besluit</i>	39
4.10	<i>Aanbevelingen</i>	40
5	Wijkactieplannen	42
5.1	<i>Inleiding</i>	42
5.2	<i>Wat is een Wijkactieplan?</i>	42
5.3	<i>Kennen de Wijkactieplannen de mensen?</i>	43
5.4	<i>Investerings in de openbare ruimte</i>	44
5.5	<i>Schoon, heel en veilig</i>	46
5.6	<i>Besluit</i>	47
6	Conclusie	49
6.1	<i>Inleiding</i>	49
6.2	<i>Drie groepen bewoners</i>	49
6.3	<i>Vertrouwen herwinnen</i>	50
6.4	<i>Eindconclusie</i>	50
7	Aanbevelingen	53
7.1	<i>Inleiding</i>	53
7.2	<i>Aanbeveling voor verder wetenschappelijk onderzoek</i>	53
7.3	<i>Aanbevelingen voor ambtelijke en bestuurlijke praktijk</i>	53
8	Evaluatie	55
9	Bibliografie	57
10	Bijlages	60
10.1	<i>De 40 probleemwijken geselecteerd door minister Vogelaar</i>	60
10.2	<i>Indicatoren voor selectie van de Vogelaarwijken</i>	61
10.3	<i>Overlap Vogelaarwijken en Sociale Heroeringwijken</i>	63
10.4	<i>Lijst met respondenten</i>	65
10.5	<i>Topiclijst</i>	66
10.6	<i>Codeerschema</i>	67

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De laatste jaren is er in de Nederlandse politiek veel aandacht geweest voor maatschappelijke problemen die zich in wijken afspeelen. Een constatering die wordt ondersteund door het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in zijn rapport 'Aandacht voor de wijk'.⁴ Een van de grote wetenschappelijke adviesorganen van de Regering, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft onderzoeken verricht naar wijken en de wijkgerichte aanpak van problemen. Zo publiceerde de WRR het rapport, 'Vertrouwen in de buurt' en verscheen in 2004 in opdracht van de WRR het rapport 'Buurtinitiatieven en buurtbeleid in Nederland anno 2004' van Hazeu e.a. Verder heeft de WRR door Engbersen, Snel en Weltevrede een onderzoek laten uitvoeren ter onderbouwing van de specifieke problematiek van achterstandsbuurtten waarover zij zelf spreekt in 'Vertrouwen in de buurt'. Deze rapporten van de WRR hebben hun uitwerking op de politieke agenda niet gemist. Nadat het kabinet Balkenende III in augustus 2006 reeds het project Sociale Herovering had gelanceerd, heeft het huidige kabinet Balkenende IV een Actieplan opgesteld om de achterstand te verkleinen van 40 wijken die beoordeeld zijn als de 40 wijken met de grootste achterstand. Deze achterstand bestaat uit een veelheid aan complexe maatschappelijke problemen die vooral door de cumulatie ervoor zorgen dat het zeer moeilijk is om de achterstand in te lopen.⁵

De centrale doelstelling van het Actieplan Krachtwijken van minister Vogelaar is om: *'samen met alle betrokkenen – de 40 wijken om te vormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen'*.⁶ Onder alle betrokkenen worden ook de bewoners geschaard. Er wordt gesproken over een tweezijdige relatie, waarbij Rijk en gemeente en maatschappelijke organisaties en bewoners elkaar over en weer aanspreken. Het Actieplan is een voorbeeld van de bestuurlijke en theoretische aanname dat interactief beleid leidt tot meer draagvlak onder betrokken partijen en een verbeterde kwaliteit van het beleid. Het kabinet spreekt in zijn Actieplan de verwachting uit dat door het in een vroeg stadium betrekken van bewoners, bij planvorming en uitvoering deze waarden bereikt kunnen worden.

Dit onderzoek biedt de mogelijkheid om een combinatie van enerzijds de bestuurlijke theorie en anderzijds de maatschappelijke actualiteit te maken. Één van de voorwaarden van interactief beleid zal in de context van de aanpak van achterstandswijken worden onderzocht. Participatie van bewoners van de achterstandswijken is van essentieel belang om tot interactief beleid te komen. Bewoners van de achterstandswijken vormen de groep betrokkenen die samen met de overheid en maatschappelijke organisaties het beleid van de aanpak van achterstandswijken moet vorm geven. Zoals hierboven is aangegeven is de aanpak van de achterstandswijken een onderwerp dat momenteel op de aandacht van de Nederlandse politiek kan rekenen. De gemeenten zijn volop bezig met het ontwikkelen van de aanpak van wijken. Het opstellen van de Wijkactieplannen is een uitwerking hiervan. De Wijkactieplannen zijn inmiddels allen goed gekeurd door de minister. Deze goedkeuring is bekrachtigd door het zetten van de handtekening onder de zogenaamde charters door de 18 gemeenten, de betrokken woningbouwcorporaties en de minister.⁷

1.2 Vraagstelling

Doel van dit onderzoek is om te bekijken of bewoners bereid en in staat zijn om te participeren in de aanpak van hun wijk volgens de projectleiders Sociale Herovering. Onderzocht zal worden welke voorwaarden er zijn voor bewoners van achterstandswijken voor participatie in de aanpak

4 SCP, (2007), p.9.

5 Dijken, Van, K., (2008), p.6.

6 Actieplan Krachtwijken, p.8.

7 www.vrom.nl.

van hun wijk, volgens de projectleiders Sociale Herovering. De centrale vraag van dit onderzoek luidt:

'Hoe kan participatie van bewoners van achterstandswijken worden bevorderd, volgens de projectleiders Sociale Herovering'?

1.3 Relevantie en beperking

In de Nederlandse politiek staat eigen verantwoordelijkheid centraal. Verantwoordelijkheid van de burger wel te verstaan. Ter illustratie de volgende passages uit respectievelijk de Troonrede van 2003:

'Met het oog op de toekomst van ons allen acht de regering nu scherpe keuzes noodzakelijk. De regering beoogt daarmee eveneens een cultuuromslag tot stand te brengen. De overheid dient ruimte te laten aan het initiatief van burgers en bedrijven. Daadwerkelijke verbeteringen zijn alleen mogelijk indien iedereen zijn verantwoordelijkheid neemt en meedoet in onze maatschappij. De overheid kan niet de oplossing voor alle vraagstukken bieden en behoort dat ook niet te doen. Zij moet juist de randvoorwaarden scheppen om problemen oplosbaar te maken. Daartoe dient zij minder regels te stellen en die regels beter te handhaven. Deze uitgangspunten staan in het beleid van de regering centraal'.⁸

en de Troonrede van 2007:

'Hoe belangrijk het beleid van de overheid ook is, een samenleving wordt gevormd door burgers. De regering wil met alle inwoners werken aan een Nederland waarin iedereen zich veilig, vertrouwd en met elkaar verbonden kan voelen'.⁹

De eigen verantwoordelijkheid in de vorm van participatie van burgers komt ook terug in de aanpak van de wijken met de grootste achterstand de zogenaamde 40 Krachtwijken, Vogelaarwijken, oftewel achterstandswijken. Het is voor het onderzoek belangrijk dat duidelijk is om welke wijken het gaat. In dit onderzoek zal daarom gesproken worden over achterstandswijken. In de beleidstermen gaat het wellicht over een krachtwijk of een aandachtswijk. Dit onderzoek staat echter los van het beleid van de minister en is ook geen evaluatie daarvan. Wel richt het onderzoek zich op een bepaald soort wijken, namelijk achterstandswijken. Om deze reden wordt de terminologie achterstandswijk gehanteerd. Wanneer de achterstandswijken in combinatie met de Wijkactieplannen van minister Vogelaar worden genoemd dan worden zij ook wel Vogelaarwijken genoemd. Dit gebeurt om zo een onderscheid te maken tussen achterstandswijken in het algemeen en de beperkte selectie van 40 achterstandswijken die benoemd zijn tot Vogelaarwijk. Hiermee is verhelderd waar de twee termen, achterstandswijk(en) en Vogelaarwijk(en) aan refereren. Tevens is toegelicht waarom er voor deze terminologie is gekozen.

Dit onderzoek richt zich op de participatie van één partij in interactief. De bewoners van achterstandswijken vormen de partij die in dit onderzoek centraal staat. Door middel van dit onderzoek wordt onderzocht hoe volgens de projectleiders van de Sociale Herovering de participatie kan worden bevorderd van bewoners van achterstandswijken.

Het is interessant om na te gaan of de burger ook bereid is en in staat is om zijn rol in interactief beleid te vervullen. In dit geval zijn rol in de aanpak van zijn wijk. Interactief beleid wordt door bestuur en politiek ingezet. De inzet van interactief beleid gebeurt onder andere op basis van de volgende aannames: interactieve beleidsvorming zou kunnen leiden tot het verkleinen van de bestuurlijke kloof. Interactief beleid zou ook kunnen zorgen voor meer democratisch legitiem beleid. Tenslotte zou interactief beleid het oplossend vermogen van beleid ten goede komen. Het is interessant te onderzoeken of deze aannames op basis van empirische gegevens stand houden. In dit onderzoek zal echter gezocht worden naar het antwoord op een andere vraag betreffende interactief beleid. Binnen dit onderzoek staan niet de motieven van het bestuur centraal. Ook staat niet de vraag centraal of deze wel of niet verwezenlijkt worden door interactief beleid. Centraal staat de vraag hoe de participatie van de bewoner van de achterstandswijk kan worden bevorderd

⁸ Troonrede 2003.

⁹ Troonrede 2007.

volgens de projectleiders van de Sociale Herovering. Hoe kan er volgens de projectleiders voor worden gezorgd dat de bewoners van de achterstandswijken bereid zijn te participeren in de aanpak van hun wijk? Het onderzoek is daarmee niet gericht op de bestuurlijke kant van interactief beleid en het onderzoek heeft ook niet ten doel een handboek te zijn voor het ontwerp van interactief beleid.

1.4 Opzet van het onderzoek

In het theoretisch kader van dit onderzoek worden 7 aanbevelingen ter bevordering van de participatie van burgers geformuleerd. Dit gebeurt na een verkenning van de bestuurlijke thema's interactief beleid en burgerparticipatie. In het hoofdstuk methoden en technieken wordt toegelicht hoe de empirisch gegevens van dit onderzoek zijn verzameld. Naast de methoden en technieken worden ook de onderzoeksvragen gepresenteerd die bijdragen aan de beantwoording van de onderzoeksvraag. Als onderdeel van het hoofdstuk methoden en technieken is ook een beschrijving van het project Sociale Herovering opgenomen.

De kern van dit onderzoek is een empirisch onderzoek, waarvoor projectleiders van 11 gemeenten zijn geïnterviewd die in het kader van het project Sociale Herovering ervaring hebben opgedaan met bewonersparticipatie in achterstandswijken. Hen is gevraagd welke bewoners van achterstandswijken actief zijn in de aanpak van de wijk. Gekeken is wat volgens de projectleiders Sociale Herovering de motieven zijn van deze bewoners om te participeren. Ook is gekeken onder welke voorwaarden bewoners volgens de projectleiders wel en niet participeren. Aan de hand van de uitkomsten van deze interviews heb ik als slot van de analyse aanbevelingen geformuleerd ter bevordering van de participatie van bewoners van achterstandswijken.

In het tweede gedeelte van het empirisch onderzoek is gekeken of deze aanbevelingen zijn opgenomen in de Wijkactieplannen voor de Vogelaarwijken.

In de conclusie wordt een antwoord geformuleerd op de centrale onderzoeksvraag. In de conclusie wordt ook ingegaan op de vraag hoe de aanbevelingen die binnen het empirisch onderzoek zijn geformuleerd zich verhouden tot de aanbevelingen ter bevordering van de participatie van burgers in het algemeen.

In het hoofdstuk aanbevelingen worden aanbevelingen gedaan voor verder wetenschappelijk onderzoek. Tevens worden er aanbevelingen gedaan voor de bestuurlijke en ambtelijke praktijk. Als slot van dit onderzoeksrapport is een evaluatie gemaakt van de sterke en zwakke punten van dit onderzoek. In het hoofdstuk Evaluatie worden deze bediscussieerd.

2 Achterstandswijken en interactief beleid

2.1 Inleiding

De inzichten die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd komen voort uit een selectie van wetenschappelijke kennis. Deze selectie zal in paragraaf 2.2 worden toegelicht. Burgerparticipatie is belangrijk volgens de bestuurskundige literatuur. In paragraaf 2.3 zal gekeken worden welke belangrijke rol burgers dan wel bewoners spelen in de realisatie van interactief beleid. Ook in de rapporten van het NICIS en de WRR wordt het belang van participatie van wijkbewoners benadrukt. Burgerparticipatie vraagt echter veel van bewoners en het is de vraag of zij bereid zijn te participeren. Op basis van de bestuurskundige literatuur kunnen er aanbevelingen worden geformuleerd ten aanzien van de bevordering van de participatie van burgers. Deze aanbevelingen worden overzichtelijk gepresenteerd in paragraaf 2.5 en vervolgens ook per aanbeveling toegelicht.

2.2 Literatuurverkenning

Startpunt van de literatuurverkenning voor dit onderzoek is het rapport *Vertrouwen in de buurt* van de WRR geweest. Het project Sociale Herovering is namelijk een reactie van het kabinet op het verschijnen van dit rapport. In het rapport beschrijft de WRR het probleemoplossend vermogen van een buurt. In het rapport beschrijft de WRR hoe initiatieven vanuit de buurt kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van die buurt. Edelenbos schreef in een reactie op het rapport van de WRR dat de WRR zich alleen op succesvolle praktijken richt in haar onderzoeken naar de wijk.¹⁰ Op basis van deze kennis heb ik een beperkte selectie van Nederlandse onderzoeken naar bewonersinitiatieven geraadpleegd. Op de website, www.picarta.nl, heb ik aan de hand van de zoektermen burgerparticipatie en achterstandswijken gezocht naar onderzoeken over burgerparticipatie in achterstandswijken. Verder heb ik de literatuurlijst van het onderzoek van de WRR geraadpleegd voor verwijzingen naar literatuur over burgerparticipatie in achterstandswijken. Op basis van deze weliswaar selecte zoekactie valt te concluderen dat er tot op heden weinig onderzoeken zijn verschenen naar burgerparticipatie in achterstandswijken. Wel zijn er veel publicaties over stedelijke vernieuwing. Het bestuurskundige thema dat centraal staat in dit onderzoek is interactief beleid. Over interactief beleid zijn veel onderzoeken verschenen. Dit onderzoek richt zich echter niet op interactief beleid als bestuurskundig fenomeen. Centraal in dit onderzoek staat de bevordering van burgerparticipatie in achterstandswijken. Het is dan ook interessant om na te gaan waar de interesse voor burgerparticipatie binnen de aanpak van wijken vandaan komt.

2.3 Interactief beleid en het belang daarvan

Het is de bedoeling dat bewoners van achterstandswijken een rol gaan vervullen in het beleid om de achterstandswijken te verbeteren en de problemen in de achterstandswijken te verminderen. Dit staat beschreven in het Actieplan Krachtwijken van minister Vogelaar.¹¹ De overheid zoekt dus toenadering tot de bewoners van de achterstandswijken, meer specifiek de Vogelaarwijken. Wanneer de overheid toenadering zoekt tot partijen uit de samenleving, dus ook bewoners van achterstandswijken wordt in de bestuurskundige literatuur, maar ook in de bestuurlijke praktijk, gesproken van interactief beleid. Dit stelt de Graaf.¹² Pröpffer en Steenbeek hanteren de volgende definitie voor interactief beleid: *'een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium, burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/ of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid te komen'*.¹³

Ook uit deze definitie spreekt de toenadering die de overheid zoekt tot de burger. Volgens deze definitie gebeurt dat zelfs in een zo vroeg mogelijk stadium. De overheid kan de burger voor

¹⁰ Edelenbos, J., (2006), p.24.

¹¹ Actieplan Krachtwijken, p.15.

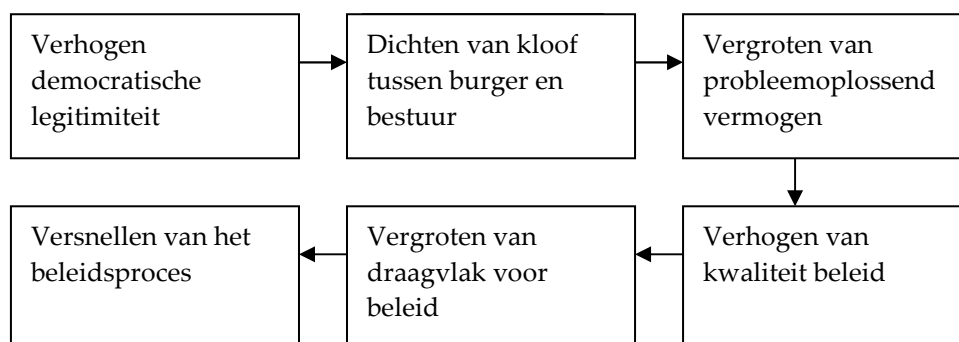
¹² Graaf, De, L., (2007), p.1.

¹³ Pröpffer, I.M.A.M., e.a. (2001), p.15.

meerdere fasen van beleid benaderen of voor een enkele fase van beleid.

Interactief beleid kan op verschillende niveaus worden bedreven. Deze niveaus van interactief beleid lopen synchroon met de fase van het beleidsproces, waarin de andere partij door de overheid wordt benaderd. Edelenbos en Monnikhof onderscheiden 5 niveaus op de participatieladder: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen.¹⁴ Deze ladder is gebaseerd op de participatieladder die Arnstein in 1969 heeft ontwikkeld.

De Graaf stelt dat er verschillende motieven zijn voor de inzet van interactief beleid. Hij ondersteunt dit door de motivatieketen van interactief beleid van Edelenbos. De theoretische motivatieketen (zie hieronder¹⁵) bevat verschillende aannames die in de literatuur en in de beleidspraktijk gehanteerd worden. Deze aannames zijn interessant, omdat zij de motivatie voor de keuze voor interactief beleid zijn.¹⁶

Deze motivatieketen licht De Graaf toe in 'Gedragen beleid' en hij baseert zich hierbij op het werk van Edelenbos, 'Proces in vorm'. Burgers raken directer betrokken bij het beleid en hun directe invloed wordt vergroot. Dit vergroot de democratische legitimiteit. De aanname hierbij is dat de kloof tussen burger en bestuur gedicht kan worden of verkleind kan worden. Dit zou gebeuren doordat de betrokkenheid van burgers wordt vergoot. Burgers voegen hun eigen ideeën, ervaringen en kennis aan het beleidsproces toe. Het probleemoplossend vermogen wordt hierdoor vergroot. Doordat het beleid deels van de burgers zelf komt zullen zij het beleid eerder accepteren. Er wordt dan ook gesproken over het vergroten van draagvlak. Doordat er minder weerstand is kan het beleidsproces worden versneld. Volgens Edelenbos zou tevens '*de bestuurlijke slagvaardigheid worden vergroot*'.¹⁷ Opvallend aan de motivatieketen van Edelenbos is dat de keten vooral gebaseerd is op de motieven van 'het bestuur' om interactief beleid in te zetten. De Graaf stelt dat de motivatieketen er vanuit het perspectief van de burger, (de bewoner van de achterstandswijk), er anders uit zou kunnen zien.¹⁸ In dit onderzoek zal niet de motivatieketen van de bewoners van de achterstandswijken centraal staan. In dit onderzoek wordt echter onderzocht welke motivatie en voorwaarden er volgens de projectleider Sociale Herovering bestaan voor de bewoner van de achterstandswijken om te participeren in de aanpak van de achterstandswijken. Veel literatuur en onderzoeken gaan over de vraag hoe de burger zou moeten worden betrokken bij beleid. Interactief beleid wordt vooral prescriptief gepresenteerd. Dit stellen verscheidene onderzoekers volgens De Graaf.¹⁹ De Graaf baseert zich hierbij o.a. op een oratie van Bovens, die in zijn oratie wijst op het prescriptieve karakter van de onderzoeken naar interactief beleid.²⁰

14 Edelenbos, J., (2001), p.242, p.243.

15 Motivatieketen van Edelenbos, zoals in Graaf, De, L., (2007), p.2.

16 Graaf, De, L., (2007), p.3.

17 Edelenbos, J., (2000), p.89.

18 Graaf, De, L., (2007), p.3.

19 Graaf, De, L., (2007), p.1.

20 Bovens, M.A.P., (2000).

2.4 De WRR en het NICIS over het belang van participatie

Niet alleen in de bestuurlijke literatuur wordt gesproken over het belang van de participatie van burgers. Ook in de bestuurlijke praktijk is er volop aandacht voor de participatie van burgers. Het belangrijke adviesorgaan de WRR en het kenniscentrum NICIS hebben dan ook uitgebreid aandacht voor het fenomeen burgerparticipatie in de aanpak van de wijken. In 2005 publiceerde de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) het rapport *vertrouwen in de buurt* dit rapport ging niet alleen over het probleemoplossend vermogen van de buurt, maar ook over de situatie in Nederlandse wijken.²¹ Het rapport heeft er voor gezorgd dat de kwestie hoog op de politieke agenda is geplaatst.²² Het was toenmalig minister Pieter Winsemius die in *'het najaar van 2006 de alarmbel luidde'*, volgens Van den Brink'.²³ Minister Ella Vogelaar van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Wijk, Werk en Inkomen (VROM WWI) heeft als opvolger van Pieter Winsemius een actieplan voor 40 wijken geformuleerd. Deze 40 wijken zijn achterstandswijken. Het volgende citaat beschrijft waar deze achterstand uit bestaat: *'In 40 wijken in 18 Nederlandse gemeenten²⁴ blijft de kwaliteit van de leefomgeving door een opeenhoping van problemen flink achter bij die van andere wijken in de stad. Complexe maatschappelijke problemen zoals schooluitval, een onveilige en verloederde woonomgeving, (jeugd)werkloosheid, gebrekkige inburgering, gezondheidsachterstanden, criminaliteit en het ontbreken van relevante sociale netwerken en contacten, komen in deze wijken veelvuldig en naast elkaar voor'*²⁵, zo beschrijft het Nicis Institute. Het instituut baseert dit op de bevindingen van het kabinet die verwoord zijn in het Actieplan Krachtwijken. Als bijlage 10.2 is in dit onderzoek de lijst met indicatoren opgenomen op basis waarvan de achterstandswijken zijn geselecteerd. De totaalscore van de 40 wijken heeft er in geresulteerd dat zij tot de 40 Vogelaarwijken zijn benoemd.

In de aanpak van de wijken wordt veel gevraagd van de bewoners. Volgens het actieplan Krachtwijken van de minister beschikken bewoners over veel oplossend vermogen om problemen op te lossen die zich in de eigen directe leefomgeving afspeelen.²⁶ Deze aanname wordt ondersteund door de rapportage van de WRR, *Vertrouwen in de buurt*. Edelenbos zet een vraagteken bij de optimistische uitkomst van het rapport van de WRR. Hij noemt de uitkomst: *'vanzelfsprekend als de aandacht op succesvolle praktijkgevallen is gericht en probleemgevallen bewust buiten het studieveld zijn gehouden'*.²⁷

De WRR trekt de conclusie in de onderzoeksrapporten van Hazeu e.a. en de WRR zelf dat in achterstandswijken de sociale infrastructuur dermate gebrekkig is dat er van burgers weinig tot geen initiatief te verwachten is.²⁸ In deze achterstandswijken moeten overheid en maatschappelijke organisaties eerst de sociale infrastructuur verbeteren. Het onderzoek *Wat burgers bezielt* concludeert dat *'burgers die actief zijn in kleinschalige burgerinitiatieven in hoge mate 'ervaren' actieve burgers zijn'*.²⁹ De onderzoekers van *Wat burgers bezielt, een onderzoek naar burgerinitiatieven* richten zich op burgerinitiatieven in allerlei soorten wijken en kijken vanuit het initiatief. Zij onderzoeken wat burgers 'bezielt' die actief zijn in de wijk. De groep die echter niet actief is, blijft zo onderbelicht. Het is denkbaar dat de groep 'ervaren' burgers, zoals die wordt beschreven in *Wat burgers bezielt* slechts beperkt aanwezig is in de achterstandswijken. Het gaat om mensen die actief zijn in andere organisaties (50%) of die dat in het verleden zijn geweest (10%).³⁰ De cumulatie van problemen die eerder beschreven is, maakt het aannemelijk te veronderstellen dat deze groep niet groot is in de achterstandswijken. Deze bevindingen van enerzijds de WRR in het rapport *Vertrouwen in de buurt* en anderzijds van Hurenkamp e.a. in het onderzoek *Wat burgers bezielt*,

21 WRR, (2005).

22 Brink, Van den, G.J.M, (2007), p.9.

23 Brink, Van den, G.J.M, (2007), p.9.

24 Zie bijlage 10.1 voor de 40 wijken en 18 gemeenten.

25 Dijken, Van, k., e.a., (2008), p.6.

26 Actieplan Krachtwijken, p.15.

27 Edelenbos, J., (2006), p.24.

28 WRR, (2005), Hazeu, e.a., (2005).

29 Hurenkamp, M., e.a., p.9.

30 Hurenkamp, M., e.a., p.9.

onderstrepen de relevantie van de centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek. Dit onderzoek beoogt een antwoord te geven op de vraag hoe de participatie van bewoners van achterstandswijken bevorderd kan worden. Hierbij is naar de mening van de projectleiders Sociale Herovering gevraagd. Enerzijds concludeert de WRR dat er van de bewoners niet veel verwacht kan worden anderzijds geeft het onderzoek van Hurenkamp e.a. aan dat het voornamelijk een bepaalde groep is die participeert in buurtinitiatieven.

2.5 Aanbevelingen ter bevordering van burgerparticipatie

In paragraaf 2.3 is gezegd dat de onderzoeken over interactief vooral prescriptief van aard zijn. Dit is waar, maar de onderzoeken gaan vooral over de organisatie van interactief beleid. De vraag hoe de participatie van burgers kan worden bevorderd staat niet centraal in de onderzoeken. Wel kan uit de prescriptieve beschrijving van de organisatie van interactief beleid opgemaakt worden hoe participatie van burgers kan worden bevorderd. Tevens is het zo dat in de onderzoeken naar interactief beleid en evaluaties van interactief beleid, succes- en faalfactoren worden benoemd. Ook deze hebben onder andere betrekking op de participatie van burgers. Het onderzoek *Participatiebevordering in het Nederlands openbaar bestuur, 1975-2000* stelt dat veel onderzoeken naar de bevordering van participatie in grijze literatuur te vinden zijn.³¹ Met grijze literatuur wordt bedoeld: 'interne rapporten, vertrouwelijke adviezen, ambtelijke stukken etc'.³² Binnen het tijdsbestek van dit onderzoek is er geen plaats geweest voor het verkennen van deze zogenaamde grijze literatuur. Een verkenning die overigens verder bemoedigt zou worden door het feit dat de bibliotheek van de Vereniging Nederlandse Gemeenten deze literatuur ook niet systematisch opslaat.³³

In deze paragraaf zullen zeven aanbevelingen ter bevordering van de burgerparticipatie worden geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn geformuleerd op basis van de literatuurverkenning. Allereerst worden de aanbevelingen in een overzichtelijk schema gepresenteerd. Vervolgens zullen de aanbevelingen nader worden verklaard. De volgorde van de aanbevelingen indiceert niet een volgorde in belang van de aanbevelingen. Voor deze volgorde is gekozen omdat de aanbevelingen zo voor gemakkelijke overgangen zorgen.

Het onderzoek van Beukenholdt- Ter Mors e.a., 'Participatiebevordering in het nederlands Openbaar Bestuur, 1975-2000' is leidend geweest, bij de formulering van deze 7 aanbevelingen. In dit onderzoek wordt namelijk een overzicht gegeven van de voorradige kennis in de bestuurlijke literatuur ten aanzien van de bevordering van participatie. De interessante aanvullingen van andere onderzoeken in de vorm van verdieping of verheldering zijn opgenomen in de bespreking van de 7 aanbevelingen.

- Differentiatie naar burger
- Faciliteer burgers.
- Timing van de participatie van burgers.
- Duidelijkheid over de rollen.
- Zorg voor vertrouwen.
- Breng resultaten onder de aandacht.
- Participatie moet beklijven, niet verdwijnen.

Differentiatie naar burger.

De bijdrage die gevraagd wordt van de burger moet afhangen van de burger. Niet iedere burger verlangt op dezelfde wijze een bijdrage te leveren aan interactief beleid. Burgers verschillen ook in wat zij verlangen van de overheid. Er zijn verschillen in de mate waarin betrokkenheid, subsidies en een luisterende houding van de overheid worden verlangd.³⁴ Om de burger effectief te vragen

31 Beukenholdt- Ter Mors, M.A., e.a. (2002), p.55.

32 Beukenholdt- Ter Mors, M.A., e.a. (2002), p.55.

33 Beukenholdt- Ter Mors, M.A., e.a. (2002), p.55.

34 Hurenkamp, e.a., (2006), p.60.

om te participeren is het dan ook van belang om met een passende vraag en een passend aanbod de burger te benaderen.

Faciliteer burgers.

Burgerparticipatie heeft een organisatie nodig. Bij interactief beleid zijn immers zowel interne als externe partijen betrokken. Dit vraagt veel meer van de organisatie van het beleidsproces dan wanneer er 3 ambtenaren aan een beleidsplan werken³⁵. De betrokkenen bij een interactief beleidsproces kunnen verschillen in de capaciteiten die zij bezitten. Hier dient rekening mee gehouden te worden. Wanneer samen gewerkt wordt met ambtenaren uit de eigen organisatie zijn betrokkenen over het algemeen in dezelfde mate bekend met de gang van zaken. Bij interactief beleid is dit niet altijd het geval. Sommige betrokkenen hebben mogelijk extra ondersteuning nodig op het gebied van kennis over het onderwerp waar beleid op gemaakt gaat worden. Ook is het mogelijk dat mensen extra begeleiding nodig hebben om bepaalde competenties te vergroten, zodat hun inbreng in het proces kan worden verzekerd.

Timing van de participatie van burgers.

Burgers moeten niet te vroeg gevraagd worden om te participeren in interactief beleid, maar ook weer niet te laat. Mocht de burger namelijk te vroeg worden benaderd dan kan deze mogelijk afhaken doordat nog niet duidelijk is wat ervan hem of haar verlangd wordt. Mocht de burger echter te laat worden benaderd dan is het onvermijdelijk dat zij protesteren en zich gepasseerd voelen³⁶. Wanneer *'de keuzen nog niet zijn uitgekristalliseerd en er nog wat te kiezen is'*³⁷, zo stelt Pröpper moet de burger worden benaderd.

Duidelijkheid over de rollen.

Duidelijkheid over de rollen is een vorm van verwachtingenmanagement. De randvoorwaarden voor de participatie van de betrokken partijen moeten duidelijk zijn voor alle partijen voorafgaand aan het proces.³⁸ Het is belangrijk om geen valse verwachtingen te scheppen. Burgers willen van tevoren weten welke onderwerpen binnen de invloedssfeer van het beleid liggen waar zij aan meewerken.³⁹

Zorg voor vertrouwen.

Wederzijds vertrouwen is volgens het rapport *participatiebevordering in het Nederlands Openbaar Bestuur, 1975-2000 'een eerste vereiste voor het slagen van coproductie'*.⁴⁰ Dit wederzijds vertrouwen is geen gegeven. Zo kan de overheid weinig vertrouwen hebben in de bijdrage van de burger. Op zijn beurt kan de burger een wantrouwen koesteren ten opzichte van de overheid. Wanneer de overheid vertrouwen heeft in de meerwaarde van de participatie van burgers dan is dit een stimulans voor burgers om zich actief op te stellen.⁴¹ In het kader van het wekken van vertrouwen wordt het belang van het duidelijk aangeven van rollen en verantwoordelijkheden van burgers en bestuurders aangehaald door Beukenholdt-Ter Mors e.a. De voorgaande aanbeveling staat dus niet los op zichzelf, maar zou ook kunnen bijdragen aan het wekken van vertrouwen.

Breng resultaten onder de aandacht.

Burgers hechten belang aan de communicatie over resultaten van de aanpak waarin zij hebben geparticipeerd.⁴² Mensen willen weten wat er gerealiseerd is. Deze aanbeveling sluit ook aan bij de aanbeveling duidelijkheid over de rollen. Burgers willen van tevoren weten wat de overheid gaat doen met de resultaten van het beleid.⁴³

Participatie moet beklijven niet verdwijnen.

Om participatie van burgers goed te bevorderen moet het niet een op zich zelfstaande methode zijn voor een los beleidplan. Burgerparticipatie moet onderdeel gemaakt worden *'van het gehele politiek-*

35 Pröpper, I.M.A.M., e.a., (1999), p.155.

36 WRR, (2005), p.63.

37 Pröpper, I.M.A.M., e.a., (2006), p.70.

38 Pröpper, I.M.A.M., e.a., (1999), p.152.

39 Oude Vrielink, M., (2008), p.26.

40 Beukenholdt-Ter Mors, M.A., e.a., (2002), p.43.

41 Pröpper, I.M.A.M., e.a., (1999), p.152.

42 Oude Vrielink, M., (2008), p.26.

43 Beukenholdt-Ter Mors, M.A., e.a., (2002), p.43.

bestuurlijke werkproces'.⁴⁴ Dit werkproces moet onderdeel zijn van een vraaggerichte houding van de overheid.⁴⁵ Vaak is dit nog niet het geval. Teveel is coproductie: *'een vluchtig fenomeen, grotendeels losgezongen van het 'echte' werk' in de raadshuizen, en zonder veel beklivende effecten*'.⁴⁶

2.6 Besluit

Gekeken is welke aannames er in de wetenschappelijke literatuur vermeld worden ten aanzien van het belang van interactief beleid en de participatie van burgers. Burgerparticipatie en interactief beleid zijn twee thema's die binnen de bestuurskundige literatuur veelvuldig met verschillende doelstellingen zijn bestudeerd. In dit hoofdstuk is ook gekeken hoe de WRR en het NICIS oog hebben voor het belang van interactief beleid. Er zijn 7 aanbevelingen ter bevordering van de participatie van burgers geformuleerd op basis van de literatuur. In deze scriptie zal gekeken worden hoe de projectleiders van Sociale Heroering aankijken tegen de mogelijkheden om de participatie van bewoners van achterstandswijken te bevorderen.

44 Pröpfer, I.M.A.M., e.a., (2006), p.66.

45 Oude Vrielink, M., (2008), p.19.

46 Edelenbos, J., e.a. (2001), p.31.

3 Methoden en technieken

3.1 Inleiding

In het theoretisch gedeelte van dit onderzoek zijn 7 aanbevelingen geformuleerd. Op basis van empirisch onderzoek zal worden onderzocht of er volgens de projectleiders van de Sociale Herovering voor de participatie van bewoners van achterstandswijken andere of aanvullende aanbevelingen zijn te formuleren. In dit hoofdstuk wordt toegelicht hoe het onderzoek is opgezet. De vraagstelling is uitgewerkt in de meerdere onderzoeksvragen, die hieronder worden toegelicht (3.2) Hierbij zijn twee onderzoeksmethoden gehanteerd. Enerzijds interviews en anderzijds een documentanalyse. Deze keuze wordt na de behandeling van de vraagstelling verder toegelicht (3.3). Vervolgens worden de onderzoekseenheden gepresenteerd(3.4).

3.2 Vraagstelling

De centrale vraag van dit onderzoek luidt:

‘Hoe kan participatie van bewoners van achterstandswijken worden bevorderd, volgens de projectleiders Sociale Herovering’?

Deze vraagstelling is opgedeeld in drie deelvragen die bijdragen aan het beantwoorden van de centrale vraag.

- Welke bewoners participeren in de aanpak van de wijk, volgens de projectleiders Sociale Herovering?
- Wat zijn de bepalende voorwaarden voor bewoners om te participeren in de aanpak van hun wijk, volgens de projectleiders Sociale Herovering?
- Bevatten de wijkactieplannen de onderdelen die voor bewoners bepalend zijn om te participeren in de aanpak van de wijk, volgens de projectleiders Sociale Herovering?

Het empirisch gedeelte van dit onderzoek bestaat uit twee onderdelen. In het eerste gedeelte wordt gekeken welke ervaringen projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten hebben opgedaan in de aanpak van achterstandswijken. De eerste twee deelvragen zullen worden beantwoord in dit gedeelte. Vervolgens zullen er aanbevelingen geformuleerd worden op basis van de ervaringen van de projectleiders van het project Sociale Herovering. De laatste deelvraag zal beantwoord worden door te analyseren of de aanbevelingen in de Wijkactieplannen zijn overgenomen.

3.3 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek worden geen bestaande theorieën getoetst. De kennis ten aanzien van de onderzoeksvragen is verkregen door middel van het uitvoeren van empirisch onderzoek. Hierbij is de focus gericht op de motivatie van bewoners om te participeren in de aanpak van hun wijk. Het zijn echter de projectleiders van Sociale Herovering van de verschillende gemeenten die hier uitspraken over doen. Kwalitatief onderzoek maakt het mogelijk de achterliggende motivatie van verschijnselen te onderzoeken.⁴⁷ Daarom is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. De doelstelling is om de waarheid als perceptie van de respondenten zoveel mogelijk naar voren te laten komen. Als onderzoeker heb ik vooraf geen aannames opgesteld. Het vooraf opstellen van interviewvragen zou het onderzoeksveld dan kunnen beperken⁴⁸ daarom is gekozen om de interviews semi-gestructureerd af te nemen. Het doel bij een semi-gestructureerd interview is bepaalde gebieden te bevragen, waarvan de onderzoeker denkt dat er interessante elementen naar voren kunnen komen.⁴⁹ Hierbij zal tijdens de interviews blijken welke aspecten binnen deze gebieden interessant zijn om verder op in te gaan.⁵⁰ Er zijn topics opgesteld die dienen als

47 Punch, K.F., (1998), p.176.

48 Punch, K.F., (1998), p.177.

49 Banister, P., (1995), p.52.

50 Banister, P., (1995), p.52.

vertrekpunt van het onderzoek. Deze topics zijn geformuleerd⁵¹ aan de hand van de drie deelvragen die betrekking hebben op het eerste empirische gedeelte en moeten dan ook bijdragen aan het beantwoorden van de deelvragen.

Doelstelling bij de interviews is deze zoveel mogelijk op een narratieve manier te laten verlopen. Dit gebeurt niet geheel in een zuivere vorm, de topics zullen bevroegd worden, met het verzoek aan de respondent om te vertellen over zijn of haar beleving. Dit kan gezien worden als '*topic centered narratives*', zoals Riesman dit type interviews noemt.⁵² De narratieve vorm biedt als grootste voordeel dat binnen het kader dat de onderzoeker stelt, namelijk het topic, de respondent vertelt wat voor hem de kern is van zijn beleving.⁵³

In totaal zijn er 11 interviews afgenomen en voor de verwerking van de interviews zijn deze interviews opgenomen met behulp van een datarecorder.⁵⁴ Het computerprogramma dat gebruikt is om het coderen van de interviews te faciliteren, heet Maxqda.⁵⁵ Maxqda is een computersoftware programma waarmee al het analysewerk dat voorheen handmatig moest worden gedaan nu met behulp van de computer kan worden gedaan. Het programma biedt de mogelijkheid om alle interviewtranscripties te bewerken. De eerste stap is het maken van een codeerschema, dit zijn de topics en subtopics die voortkomen uit de interviews. Vervolgens kunnen interviews of gedeeltes van de interviews onder de verschillende topics geschaard worden. Op deze wijze kan de onderzoeker enerzijds makkelijk citaten gebruiken en ziet hij anderzijds snel wat er door de verschillende respondenten is gezegd over een bepaald topic.

Naast het empirische gedeelte, waarvoor interviews worden ingezet als onderzoeksmethode worden er ook documenten bestudeerd. Beoordeeld zal worden of de aanbevelingen die zullen worden geformuleerd op basis van de bevindingen uit de Sociale Herovering zijn opgenomen in de 40 Wijkactieplannen.

3.4 Selectie van de onderzoekseenheden

In dit onderzoek wordt er door de projectleiders van de Sociale Herovering een uitspraak gedaan over bewoners van de Sociale Heroveringwijken. De projectleiders van de Sociale Herovering kunnen worden gezien als de onderzoekspopulatie. Zij vormen gezamenlijk de totale groep die op kan treden als respondent in het kader van dit onderzoek. Elf van de twaalf projectleiders hebben hun medewerking verleend aan dit onderzoek. Hierdoor kunnen er valide uitspraken worden gedaan over in welke mate de uitspraken als de waarheid worden gezien door de totale onderzoekspopulatie. Hierbij wordt benadrukt dat het de projectleiders zijn die uitspraken doen over de bewoners van de Sociale Heroveringwijken. Onderzoekseenheden zijn de personen of objecten waarover in de beantwoording van de onderzoeksvragen een uitspraak wordt gedaan.⁵⁶ De projectleiders van de Sociale Herovering zijn dus de onderzoekseenheden. Er worden immers uitspraken gedaan over hoe de participatie van bewoners van achterstandswijken volgens de projectleiders kan worden bevorderd.

De respondenten, de projectleiders zijn actief geweest in het project Sociale Herovering. Zij zijn bezig geweest in de wijk en hebben contact gehad met de bewoners van de wijken. De projectleiders zijn bijvoorbeeld op huisbezoek geweest of hebben inspraakavonden georganiseerd en bijgewoond. Zij hebben, kortom met de 'voeten in de klei' gestaan. Hierbij moet worden aangetekend dat de projectleiders ook de verbinding vormden tussen de wijken en hun bewoners enerzijds en het bestuurlijke en ambtelijke apparaat van de betreffende gemeenten anderzijds. Dit deden zij zonder als beleidsmaker te fungeren.

De respondenten doen uitspraken over bewoners van achterstandswijken. De vraag waarom deze groep niet zelf als respondent is opgetreden binnen dit onderzoek is dan ook gelegitimeerd. Bewoners zelf zouden immers het beste kunnen vertellen waarom zij wel of niet participeren in de

51 Banister, P., (1995), p.52.

52 Riesman, (1993), p.18.

53 Riesman, (1993), p.18.

54 De transcripties staan op de cd-rom die is bijgesloten op de laatste pagina van dit onderzoeksrapport.

55 www.maxqda.com, (de free trial voor 30 dagen).

56 Baarda, D.B., e.a., (2001), 149.

aanpak van hun wijk. Binnen het tijdsbestek van dit onderzoek is het echter onmogelijk een representatieve groep bewoners effectief te benaderen en als respondent voor dit onderzoek op te laten treden. Er zijn 12 Sociale Heroveringgemeenten met een variatie aan bewoners. Om te zorgen dat de respondenten representatief zijn voor de onderzoekspopulatie zouden er in 12 gemeenten vele bewoners van verschillende sekse, opleiding, afkomst, leeftijd, religie, etc. bereid gevonden moeten worden mee te werken aan dit onderzoek. Hiermee zou de groep respondenten te groot worden om binnen de tijdsperiode van dit onderzoek geïnterviewd te worden.

Met de keuze voor de projectleiders is bewerkstelligd dat er een bijna volledige groep optreedt als respondent. Het is een groep die nauw betrokken is geweest bij de aanpak van de achterstandswijken binnen het project Sociale Herovering. Deze groep projectleiders heeft ook nauw contact gehad met de bewoners van deze wijken. Tevens kunnen zij een beeld schetsen van alle bewoners van de wijk, doordat zij niet een bepaalde groep bewoners vertegenwoordigen en zij het overzicht hebben over wat er in een wijk gebeurt.

De projectleiders van de verschillende Sociale Heroveringgemeenten vervullen een belangrijke rol in het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag. Op deze plaats wordt dan ook de context van het project Sociale Herovering geschetst. Al eerder is de conclusie van de WRR gepresenteerd dat in achterstandswijken de sociale infrastructuur zo gebrekkig is dat er van burgers weinig tot geen initiatief te verwachten is⁵⁷. De overheid en maatschappelijke organisaties moeten daar eerst de sociale infrastructuur verbeteren, zo luidde de conclusie van de WRR in haar rapport *Vertrouwen in de buurt*. Het kabinet Balkenende III deelde deze mening en lanceerde het Sociale Heroveringproject in 2006. Toenmalig minister Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, Pechtold kende in augustus 2006 12 steden ieder 2.000.000 (2 mln.) euro toe voor de sociale herovering van de sociaal zwakste wijken.⁵⁸

Een commissie onder voorzitterschap van Roger van Boxtel beoordeelde de Sociale Heroveringplannen op enkele criteria. De commissie heeft gekeken of de plannen voldoende haalbaar waren, of ze voldoende doelgericht waren en of ze gedragen werden door bewoners, zo vermeldt een persbericht dat vanuit het ministerie is gegeven.⁵⁹ Alle gemeenten hebben het budget toegewezen gekregen en zijn aan de slag geweest met de sociale herovering van de wijken. De gemeenten zijn door het kabinet vrijgelaten in hoe zij de wijken sociaal zouden gaan heroveren. Hiermee is duidelijk geworden in welke context de respondenten tot hun ervaringen zijn gekomen. Net als in het eerste empirische gedeelte wordt ook in het tweede empirische gedeelte de totale onderzoekspopulatie meegenomen. Of de aanbevelingen die voortkomen uit de interviews met de 11 projectleiders zijn opgenomen in de Wijkactieplannen, is beoordeeld op basis van een analyse van alle 40 Wijkactieplannen. Het gaat hier om de Wijkactieplannen, zoals deze op de website van het ministerie van VROM gepubliceerd zijn.⁶⁰ Per aanbeveling wordt besproken of deze wel of niet en op welke manier is meegenomen in de Wijkactieplannen.

57 WRR, (2005), Hazeu, e.a., (2005).

58 Website van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

59 Website van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

60 Wijkactieplannen

4 Bevindingen van de Sociale Herovering

4.1 Inleiding

In het kader van dit onderzoek zijn 11 van de 12 projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten geïnterviewd.⁶¹ De gemeente Rotterdam is in het kader van dit onderzoek als enige Sociale Heroveringgemeenten niet geïnterviewd, omdat deze gemeente de Pechtoldgelden, die ten grondslag lagen aan het project Sociale Herovering, heeft ingezet ten behoeve van bestaande en lopende initiatieven. Hierdoor wijkt zij af van de andere gemeenten en is zij moeilijk te vergelijken met andere gemeenten. Bovendien gaf de gemeente Rotterdam aan dat zij het project Sociale Herovering niet heeft gebruikt om een extra impuls aan burgerparticipatie in achterstandswijken te geven. Hierdoor is zij minder geschikt om op te treden als onderzoekseenheid in het kader van dit onderzoek.

De 11 geïnterviewden zijn allemaal projectleider of projectleider geweest voor het project Sociale Herovering, danwel zij bekleed(d)den een soort gelijke functie binnen de gemeente. De respondenten toonden allen een grote betrokkenheid en gedrevenheid bij de achterstandswijken en hun bewoners. Allemaal hebben zij een duidelijk beeld geschetst van wat er in deze wijken in de periode van Sociale Herovering is gebeurd. Specifiek is hierbij gevraagd naar de rol van bewoners. De startvraag van de interviews is steeds geweest: hoe hebben bewoners geparticipeerd in het project Sociale Herovering in uw gemeente? Na het stellen van deze vraag vertelden alle respondenten uitgebreid over het project Sociale Herovering in hun gemeente.

In deze analyse zullen eerst enkele achtergrondgegevens worden gepresenteerd. Aangegeven wordt of gemeenten het project Sociale Herovering hebben opgenomen binnen bestaand beleid of dat zij het project Sociale Herovering als een nieuw project zijn gestart. Ook wordt gekeken hoe gemeenten het eerste contact met de bewoners hebben vorm gegeven.

Duidelijk naar voren gekomen is dat er drie groepen bewoners kunnen worden onderscheiden: de 'burgemeesters en gestaalde kaders', 'mensen met directe belangen' en de 'inactieven'. De burgemeesters en gestaalde kaders worden zo genoemd, omdat zij zich opwerpen als een soort van burgemeesters van de wijk. Zo worden zij veelal ook gezien door andere bewoners en ambtenaren, samen met nog een groep mensen die zich vaak ook verenigen in bewonerorganisaties vormen zij de gestaalde kaders van de stad. Mensen met directe belangen komen participeren in de aanpak wanneer er iets gerealiseerd gaat worden of kan worden dat voor hen interessant is. Het zijn de mensen die niet of nauwelijks participeren in de maatschappij. De groep inactieven is een grote groep in de achterstandswijken. Deze groep wordt gekenmerkt door een breed scala aan sociale problemen, zoals werkloosheid en een laag opleidingsniveau. Voor ieder groep is duidelijk geworden hoe zij zijn samengesteld en door welke motivatie zij worden gedreven.

Vervolgens wordt het thema vertrouwen belicht. Dit is een van de grootste thema's in de interviews. Bij bewoners van achterstandswijken moet vertrouwen worden herwonnen. Hoe de gemeente het vertrouwen kan winnen komt niet alleen naar voren binnen het thema vertrouwen, maar ook binnen het thema 'het fysieke is zichtbaar'. Vervolgens wordt binnen het thema fysiek duidelijk waarom bewoners van achterstandswijken een voorkeur hebben voor fysieke maatregelen.

Op basis van de ervaringen van de projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten heb ik 3 aanbevelingen geformuleerd voor de Wijkactieplannen in het kader van de aanpak van minister Vogelaar.

4.2 Bestaand plan of Sociale Herovering als nieuw project

De gelden die beschikbaar zijn gesteld door het Rijk om ingezet te worden in het kader van Sociale Herovering zijn door de gemeenten verschillend ingezet. In een aantal gemeenten zijn de gelden gebruikt om bestaande methoden voort te zetten. In het merendeel van de gemeente zijn er nieuwe projecten gestart. Hieronder volgt een overzicht waarin staat welke gemeenten de Sociale

⁶¹ Zie bijlage 4 voor de 12 Sociale Herovering gemeente en de bijbehorende contactpersonen.

Herovering gelden hebben ingezet om bestaande projecten te versterken en welke gemeenten een nieuw project Sociale Herovering hebben opgesteld. Dit is relevant omdat het van belang blijkt te zijn dat de gemeenten hun bewoners en hun wensen, ideeën, problemen en talenten goed moeten kennen. Deze kennis blijkt nodig voor het effectief benaderen van bewoners teneinde hen te laten participeren in de aanpak van hun wijk.

Aansluiting bij bestaand beleid	Nieuw project Sociale Herovering
Amsterdam	Almelo
Dordrecht	Arnhem
Heerlen	Den Haag
Nijmegen	Eindhoven
Schiedam	Leeuwarden
	Utrecht
5	6

Wanneer gekeken wordt naar de vraag of gemeenten het projectgeld van Sociale Herovering inzetten ter versterking van bestaande projecten of dat er een nieuw project wordt gestart dan valt op dat dit nagenoeg gelijk verdeeld is. Er zijn naast dit onderscheid nog meer verschillen tussen de projecten van de Sociale Herovering die verder gaan dan de hierboven weergegeven tabel. Zo heeft de gemeente Nijmegen de 2 miljoen aangewend om extra in te zetten op zaken waar ze al mee bezig waren, maar die een extra impuls behoeften. In de gemeente Dordrecht bestonden er al heel veel projecten, maar die waren op kleine schaal en niet met elkaar verbonden. Dordrecht heeft besloten om alle projecten bij elkaar te brengen in één groot project. In Heerlen was de gemeente reeds volop bezig met het aanpakken van de wijk en zij zijn op de ingeslagen weg verder gegaan. In de gemeente Eindhoven is een plan geschreven op basis van projecten die wenselijk worden geacht vanuit de ambtelijke organisatie. Voor de gemeente Eindhoven is Sociale Herovering het vertrekpunt geweest. Dit geldt ook voor de gemeente Utrecht; zij zijn begonnen met huis-aan-huis-bezoeken net als de gemeente Amsterdam. Daar waar de gemeente Amsterdam dit als onderdeel had van bestaand beleid, was het voor de gemeente Utrecht nieuw. Het betrekken van bewoners bij de aanpak van de wijk staat of valt met het kennen van de bewoners van de wijken waarop de gemeenten beleid willen maken. De gemeenten die een langer verleden hebben met burgerparticipatie hebben hierbij een voordeel. Zij kennen de wensen, problemen en vragen van de bewoners en kunnen zo beleid formuleren dat passend is en dit beleid op de juiste manier overbrengen aan de bewoners.

Gemeenten hebben op verschillende manieren contact gezocht met de bewoners van hun Sociale Heroveringswijk. In het volgende gedeelte zal hier op in gegaan worden. Gekeken wordt op welke manier gemeenten bewoners voor het eerst in aanraking hebben laten komen met Sociale Herovering.

4.3 Een persoonlijk gesprek tot het ontwikkelen van een merk

De 11 geïnterviewde Sociale Heroveringgemeenten hebben verschillende manieren gehanteerd om het eerste contact met bewoners te leggen. Allereerst volgt er een overzicht met hoe verschillende gemeenten contact hebben gelegd met de bewoners. Daarna zal worden toegelicht wat de verschillende vormen van contact leggen met bewoners inhouden. Vervolgens zullen de meest opmerkelijke resultaten van de 11 gemeenten worden gepresenteerd.

Gemeente	Bewonersorganisatie	Buurtbijeenkomsten	Huis-aan-huis	Branding ⁶²
Almelo		x	x	
Amsterdam			x	
Arnhem	x	x		
Den Haag		x		
Dordrecht	x	x		
Eindhoven	x			x
Heerlen	x	x		
Leeuwarden	x	x		x
Nijmegen	x			
Schiedam	x	x		x
Utrecht			x	
Totaal	7	7	3	3

Opvallend is dat de totaalscore op 19 komt bij 11 gemeenten. Dit komt, doordat sommige gemeenten op verschillende manieren het eerste contact hebben gelegd, met verschillende groepen bewoners. In een aantal gemeenten is er aanvankelijk contact gezocht met wijkplatforma, bewonersorganisaties, etc. Om vervolgens andere bewoners ook te bereiken, is er veelal gekozen voor aanvullende vormen zoals buurtbijeenkomsten.

4.3.1 Huis-aan-huis-bezoek

De gemeente Almelo heeft de mensen huis-aan-huis bezocht om ze uit nodigen voor een buurtgesprek bij de mensen de in buurt. Het onderstaande citaat geeft aan wat de uitwerking is wanneer de gemeente huis-aan-huis de mensen bezoekt.

Mevrouw Van Rijswijk van de gemeente Almelo: *‘Ook dat persoonlijke uitnodigen doen we nog steeds,....., ook dat komt al heel anders over. Jij moet laten zien als gemeente dat het jou serieus is’.*

Een andere gemeente die gebruik heeft gemaakt van huis-aan-huis gesprekken is de gemeente Amsterdam. Het doel hierbij is duidelijk; de gemeente Amsterdam wilde inzicht krijgen in zaken van uiteenlopende aard die mensen in de wijk bezig hielden.

Mevrouw Rondagh van de gemeente Amsterdam: *‘Dan gaan we na welke vragen mensen hebben op alle leefgebieden: taalvaardigheid, werk, inkomen, opvoeding, vrije tijd, onderwijs, gezondheid, welzijn, sociale participatie, wonen en veiligheid. En uiteindelijk hebben we daar nog een dimensie aan toegevoegd, levensbeschouwing’.*

⁶² Branding houdt in dat gemeenten een merk maken van hun wijk of project in de wijk. De wijk of het project wordt verbonden met een bepaalde belofte. De wijk of het project staat ergens voor net als een merk. De term is afkomstig van de projectleiders zij hanteren hem allen wanneer zij over dit fenomeen spreken. De term branding wordt nader toegelicht in 4.3.4.

Ook de gemeente Utrecht heeft huis-aan-huis-bezoeken afgelegd om dergelijke zaken voor haar Sociale Herooveringwijk boven tafel te krijgen. Zij gebruikte de gesprekken echter ook om de bewoners vervolgens uit te nodigen voor buurtbijeenkomsten in een buurtflat, zoals een buurtontbijt. Ook konden mensen hier in het vervolg van het project terecht met persoonlijke vragen over werk, opleiding, schuldhulpverlening, maar ook voor allerlei praktische zaken. Voor zowel de gemeenten Utrecht als Amsterdam gold dat zij de teams die de mensen huis-aan-huis bezochten, hebben samengesteld op basis van het profiel van de bewoners. Naast een autochtone medewerker van de gemeente zijn er allochtone medewerkers mee geweest, zodat mensen in hun eigen taal konden spreken en de gesprekken niet door taalbarrières beperkt werden.

Deze teams hadden eenvoudig toegang tot de bewoners, waarbij vaak eerst meer praktische problemen werden besproken. In het geval van Amsterdam ging dat bijvoorbeeld bij de Marokkaanse gemeenschap vaak over het invullen van financiële formulieren. De sociale problematiek kwam niet meteen naar voren. Enerzijds doordat het de problemen zijn die mensen niet meteen op tafel leggen, maar ook doordat mensen er andere maatstaven hanteren dan de traditionele Nederlandse cultuur.

Mevrouw Rondagh, van de gemeente Amsterdam: *'Opvoeden in Marokko betekent dat je je kind goed opvoedt als je het goed te eten geeft en het goed kleedt. Dus er is niet altijd het inzicht dat er mogelijk een opvoedingsprobleem is, maar gaandeweg kun je dat wel bespreekbaar maken. Dat benoem je dan ook en dat bespreek je, maar dat bouwt zich inderdaad op'.*

Het is ook voorgekomen dat mensen aangaven dat er niks aan de hand was. Maar zij kwamen dan bijvoorbeeld een maand later wel naar een centrum van de gemeente in de buurt maakten en daar dan toch hun problematiek bespreekbaar.

Op het moment dat mensen wel direct in een gesprek kenbaar maakten welke problemen er speelden in hun gezin werden er ook direct middelen ingezet om deze mensen verder te helpen. Door deze gesprekken huis-aan-huis kunnen de persoonlijke problemen gesignaleerd en aangepakt worden. De verschillende projectleiders noemen dit "achter de voordeur problematiek". De sociale problematiek die in een wijk speelt, blijkt veelal alleen te achterhalen wanneer er ingezet wordt op individueel contact met wijkbewoners.

Via de persoonlijke gesprekken bereiken gemeenten in principe alle mensen, het is dan ook niet zo dat de gemeente Amsterdam alleen problemen is tegen gekomen. Er zijn ook mensen aangetroffen die klaar stonden om iets te gaan betekenen voor de wijk. Zo was er een Afghaans gezin waarvan de vrouw vrijwilligerswerk ging doen in de wijk. Net als haar man die een academische opleiding had afgerond, maar in Nederland de koffie rond bracht. Ook was er een 20 jarige Marokkaanse jongen die graag niet alleen zijn moeder maar ook andere mensen in zijn buurt wilde helpen met het invullen van formulieren.

De gemeente Utrecht heeft net als de gemeente Amsterdam ook een divers team samen gesteld om mensen huis-aan-huis te bezoeken.

4.3.2 Buurtgesprekken

De gemeente Utrecht heeft daarnaast ook mensen uitgenodigd om naar de buurtflat te komen.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'We hadden een Marokkaanse en Turkse huisbezoeker, en iemand die meerdere talen sprak waaronder ook Somalisch. Dat allemaal om zeg maar contact te leggen en bekend te worden met de situatie van de mensen, met wensen van de mensen en ideeën die ze hebben. We hebben de mensen zelf ook vervolgens uitgenodigd om iets met hun wensen en ideeën te doen en daar was de buurtflat dan ook weer mooi voor'.*

Ook de gemeente Almelo heeft de mensen huis-aan-huis uitgenodigd om naar een buurtgesprek te komen. In het buurtgesprek werd dan gesproken over de wensen van de buurt met betrekking tot de openbare ruimte. Voor meer persoonlijke problemen was geen ruimte, maar de gemeente Almelo heeft dit voor een gedeelte opgevangen door het geluksbudget, een eenmalige impuls voor personen om een persoonlijke ontwikkeling te maken. Deze impuls kon financieel zijn, maar ook in de vorm van bijvoorbeeld diensten.

Mevrouw van Rijswijk van de gemeente Almelo: *'Zo is er die vrouw die heeft een computer gekregen voor de kinderen. Die wilde heel graag iets doen met de jembee en die geeft nu jembee lessen voor de wijk in het wijkcentrum. Wij geven het budget als jij een stap voorwaarts maakt'.*

De buurtgesprekken van de gemeente Almelo vonden plaats in de buurt zelf. Mensen zijn niet bereid om naar het stadhuis te komen.

'Als je van die buurtgesprekken houdt, is het heel belangrijk dat je ze niet op het stadhuis uitnodigt, maar naar de mensen toegaat naar een plekje bij hun in de buurt dat voor hen heel vertrouwd is'.

In Schiedam vonden de buurtgesprekken plaats op initiatief van verschillende professionals om zo de groepen die niet actief zijn in de wijkplatforma en bewonersorganisaties ook te horen. Op deze manier probeerde de gemeente Schiedam de inbreng van deze groep te waarborgen.

Jongerenwerkers spraken bijvoorbeeld met jongeren rond hun hangplek. Welzijnswerkers spraken in het kader van projecten met allochtone vrouwen. De informatie die uit dergelijke gesprekken voortkwam is ook gebruikt als onderdeel van de buurtgesprekken. Deze informatie heeft dezelfde status gekregen als de informatie die verkregen werd tijdens een inspraakavond.

Het buurtgesprek van Den Haag verdient ook aandacht, daar het een duidelijk voorbeeld is geweest van hoe het buurtgesprek uit kan lopen op een mislukking. De gemeente Den Haag had in het project Sociale Herovering een centrale plaats ingeruimd voor de verschillende pleinen in de wijken Transvaal en de Schilderswijk. Op deze pleinen kwam een camper een aantal uren per dag. Voor de camper werd een terras ingericht waar buurtbewoners langs konden komen voor een kopje koffie of thee. Het was de bedoeling dat de bewoners op deze manier in gesprek zouden gaan met een medewerker van de welzijnsorganisatie. In Den Haag had echter geen overleg plaats gevonden met de bewoners over deze aanpak en deze voelden zich dan ook gepasseerd.

Bovendien bleek uit de paar gesprekken met bewoners die er gevoerd zijn dat de camper er op ongeschikte tijden stond. De bewoners vonden dat er onvoldoende de gelegenheid was om langs te gaan bij de campers.

Tenslotte vonden er buurtgesprekken plaats in de vorm van wijkschouwen, de projectleiders noemden deze vorm van buurtgesprekken zo. Vandaar dat deze terminologie hier wordt aangehouden. Een wijkschouw betekent dat er door ambtenaren, bestuurders en bewoners in kaart wordt gebracht wat er in de wijk moet gebeuren door gezamenlijk de wijk te bezoeken. In de gemeente Heerlen is op basis van deze wijkschouw een sociale buurtvisie geformuleerd.

Gemeenten en bewoners gingen door de wijk en bewoners benoemden dan wat ze wel en niet waardeerden aan de wijk en welke verbeteringen ze graag wilden zien. In de gemeente Dordrecht is dit ook gedaan, al gebruikte deze projectleider niet de terminologie sociale buurtvisie, maar ook daar hebben mensen aan de hand van foto's, beeltenissen en rondgangen door de wijk aangegeven welke zaken zij graag behouden zien in hun wijk en welke aan verbetering toe waren. Wat opvalt is dat het plan van aanpak op deze manier met bewoners op een laagdrempelige wijze wordt opgesteld. Door het gebruik van beelden kan iedereen zijn of haar mening laten mee wegen. Verderop in deze analyse wordt er op het fysieke aspect van de plannen en projecten binnen Sociale Herovering uitgebreider in gegaan.

In de gemeente Arnhem was er ook een wijkschouw maar deze was er vooral op gericht om met bewoners in beeld te brengen waar de gemeente nodig de verzorging van de openbare ruimte ter hand moest nemen. Ook hier wordt later verder op ingegaan wanneer het fysieke aspect van de Sociale Herovering wordt besproken.

Met de huis-aan-huis gesprekken en de buurtgesprekken hebben gemeenten getracht zoveel mogelijk alle groepen bewoners te betrekken bij de Sociale Herovering. In hoeverre dit gelukt is, wordt duidelijk wanneer de groepen bewoners die de projectleiders van de Sociale Herovering onderscheiden worden besproken.

4.3.3 Bewonersorganisaties

In de meeste gemeenten vond een overleg plaats met bewonersorganisaties. In de bewonersorganisaties zitten mensen die zich al in zetten voor een wijk of buurt en vanuit deze positie een plek aan de vergadertafel hebben veroverd. De gemeenten die geen overleg hebben gehad met de bewonersorganisaties zijn: Almelo, Amsterdam en Utrecht. Deze gemeenten hebben via huis-aan-huis-bezoeken geprobeerd zoveel mogelijk alle bewoners van de wijk te betrekken bij het project Sociale Herovering. De andere gemeente die geen contact heeft gelegd met de bewonersorganisatie bij aanvang van de Sociale Herovering is de gemeente Den Haag. De gemeente Den Haag heeft het project Sociale Herovering geheel zelf opgezet. Zij zagen zich hiertoe gedwongen door tijdnoed. Sociale Herovering was een project waarop ingeschreven moest worden door gemeenten en het project moest aanvankelijk in het tijdsbestek van een jaar gedraaid worden. Het project Sociale Herovering is slecht verlopen in Den Haag, zoals eerder ook al naar voren kwam bij de buurtgesprekken in de camper. Inmiddels is de gemeente Den Haag op een andere manier bezig. Hierbij maken zij duidelijk gebruik van de lessen die de andere Sociale Heroveringgemeenten hebben geleerd en die verderop uitgebreid worden besproken. Natuurlijk bouwt de gemeente Den Haag ook verder op haar eigen ervaringen.

Deze 4 gemeenten zijn de enige die geen contact hebben gehad aanvankelijk met de bewonersorganisaties. De andere gemeenten hebben dit wel gedaan. De gemeenten Nijmegen, Arnhem en Leeuwarden deden dit vooral door hun plannen te presenteren en commitment te vragen aan de bewonersorganisaties. De gemeente Arnhem ging hierbij heel directief te werk, terwijl de gemeente Nijmegen vooral wilde toetsen of haar beeld en haar plan van aanpak de juiste prioriteiten bevatten. De gemeente Leeuwarden presenteerde haar plan aan de bewonersorganisatie om haar enthousiast te maken en een afvaardiging van haar heeft vervolgens ook plaats genomen in een adviesgroep die voorstellen van bewoners voor projecten heeft toe- en afgewezen. De bewonersorganisatie kreeg daarmee in Leeuwarden een belangrijke rol. Eindhoven kende aanzienlijke problemen. De gemeente had een adviesgroep geïnstalleerd, maar doordat de gemeente aanvankelijk uitsluitend met professionals en bewonersorganisaties had gesproken, namen alleen de leden van bewonersorganisaties zitting in de adviesgroep. Naast dat de leden van de bewonersorganisaties slechts een beperkte groep bewoners vertegenwoordigden waren zij ook zeer negatief, aldus de projectleider. Dit resulteerde in een slechte advisering. Er was sprake van een apathische houding volgens de projectleider en die kon slecht tot niet worden doorbroken.

De situatie in Dordrecht kent ook een opmerkelijk verhaal. Hier benaderde de gemeente de bewonersorganisatie als partner net als in Heerlen, maar in Heerlen was dat al veel meer een ingeburgerd concept. In Dordrecht is dat in het kader van Sociale Herovering geïntroduceerd. Nadat de gemeente en de corporatie hadden besloten hoe zij gezamenlijk gingen opereren, besloten zij dat het toch vooral om de bewoners ging en dat zij hen als derde partner in het proces wilden betrekken.

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'Toen is er ook eigenlijk gelijk geredeneerd: wat hebben bewoners dan nodig om op een gelijkwaardige manier te kunnen participeren? Dat zegt heel veel. als ie ie realiseert dat bewoners een achterstand hebben in die relatie'.*

Vervolgens is de bewoners gevraagd of zij zich konden vinden in een dergelijke opzet en welke ondersteuning zij dan wensten. Vervolgens hebben de bewoners een eigen ondersteuner ontvangen. De gemeente Schiedam heeft met de bewonersorganisatie een branding opgezet. Verder benadrukte de gemeente Schiedam dat het vergadercircuit toch vooral bestaat uit dezelfde soort mensen. In een latere beschrijving van de verschillende groepen bewoners wordt hier nader op in gegaan.

4.3.4 Branding

Meneer van der Ham, gemeente Schiedam: *'Met bewoners en professionals in de wijk stel je zeg maar een wijkbelofte op. Als je een Alfa Romeo koopt, koop je een sportieve auto en als je een Mercedes koopt, koop je een luxe auto. Dat hoeft niet zo te zijn, maar dat is wel de belofte van dat merk. Nou bij een wijk is dat ook zo. Als je een wijk hoort, of over een wijk leest dan heb je daar een beeld bij en dat is eigenlijk de belofte van de wijk. Dat kun je beïnvloeden door te kijken wat zijn nu de kernkwaliteiten in de wijk die je wilt benadrukken en hoe kun je nu investeren in die kernkwaliteiten zodat je die belofte stuurt in de richting waarin je hem graag wilt hebben'.*

Schiedam heeft gebruik gemaakt van branding op een zelfde manier als Leeuwarden. Schiedam noemde dit een wijkbelofte. Wat is dan een wijkbelofte en wat is dan Branding? Branding is het 'vermerken' van een wijk in dit geval. Van de wijk wordt een merk gemaakt, zoals er ook automerken zijn: BMW, Audi, Fiat en Ferrari. Net als een merk moet het concept branding duidelijk een richting geven aan het beeld dat je van een wijk wilt realiseren. Zoals Ferrari een peperdure rode, snelle auto belooft en dat ook het eerste is waar iedereen aan denkt, zo willen deze gemeenten dat er bij het noemen van de naam van hun wijk een bepaald beeld naar boven komt bij de toehoorder. Inzet van de branding is dus allereerst om een beeld te bepalen dat de bewoners graag willen verbinden aan de wijk. Vervolgens moet dit beeld worden uitgedragen en overgebracht op anderen.

De gemeente Leeuwarden heeft dit meer gericht op het project Sociale Herovering dat zij als een merk in de wijk heeft gezet. Zij hebben het project Doen! genoemd dat stond voor samen doen, mee doen, zelf doen. Dit om duidelijk te maken dat het de bewoners zelf zijn die het heft in handen moesten nemen om de wijk te verbeteren.

In de gemeente Eindhoven ging het voornamelijk om een startbijeenkomst die bekendheid moest geven aan het project Sociale Herovering in Doornakkers.

Meneer Driessen van de gemeente Eindhoven: *'De eerste dag dat ik begon was er een startbijeenkomst van de Sociale Herovering. Er was een hele hoge opkomst een stuk of 500 verspreid over de hele dag'.*

Hiermee is een beeld gegeven van hoe de verschillende gemeentes het eerste contact met bewoners hebben gelegd. Duidelijk is al geworden dat de individuele problematiek vooral naar voren is gekomen wanneer er daadwerkelijk persoonlijke gesprekken plaats vonden en dit is gebeurd in 3 gemeenten: Utrecht, Amsterdam en in mindere mate Almelo.

Nu bekend is hoe het contact is vorm gegeven is het interessant om te bekijken met wie gemeenten dan in contact kwamen. De vraag of bewoners wel of niet participeren in de aanpak van hun wijk staat in dit onderzoek centraal. In dat kader is het interessant om te kijken of er bepaalde groepen bewoners zijn die vaker participeren dan anderen.

4.4 Drie groepen bewoners

In de aanpak van de wijk onderscheiden de respondenten drie groepen bewoners. Allereerst is er de groep van burgemeesters en gestaalde kaders, zo genoemd omdat zij veelal zo betiteld worden door de respondenten. Daarna is er een grote groep van bewoners met directe belangen. Deze mensen participeren op specifieke onderwerpen van de aanpak van hun wijk. Deze onderwerpen liggen dicht bij hun persoonlijke interesse en belangen. Tenslotte is er een groep van inactieven. Deze mensen zijn moeilijk in beweging te krijgen. Zij participeren niet in de aanpak van de wijk en veelal participeren zij ook nauwelijks in de maatschappij. De drie verschillende groepen zullen worden omschreven aan de hand van de kenmerken die hun door de projectleiders zijn toegedicht. Tevens zal beschreven worden wat hen motiveert om wel of niet te participeren in de aanpak van de wijk.

4.4.1 Burgemeesters en gestaalde kaders

In projecten van burgerparticipatie komen altijd de burgemeesters en gestaalde kaders naar voren zo luidt de algemene boodschap van de respondenten. Het zijn mensen die zich laten kenmerken door een grote betrokkenheid bij de buurt. Over het algemeen zijn het wat oudere autochtone bewoners. Jongeren en allochtonen worden in deze groep altijd gemist.

Meneer van der Ham van de gemeente Schiedam: *'Het zijn vooral mensen die al langere tijd in de wijk wonen. Dat heeft twee consequenties. Dat betekent in het geval van Groenoord dat het vooral autochtonen zijn en dat het vooral mensen zijn die al wat ouder zijn'.*

Mevrouw Ummels van de gemeente Heerlen: *'De mensen die vaak gemist worden in de netwerken zijn de allochtone bewoners en jongeren. De middelbare leeftijd en ouderen zijn goed vertegenwoordigd ook mannen en vrouwen, maar vooral dan autochtoon'.*

De groep burgemeesters en het gestaalde kader bestaat uit mensen die vaak meer mogelijkheden hebben om zich in te zetten voor de buurt of wijk. Het zijn niet de mensen aan de onderkant van de samenleving. Vaak zijn het mensen die of nu of in het verleden hebben gewerkt bij maatschappelijke organisaties.

Mevrouw Ummels van de gemeente Heerlen: *'Het zijn allemaal in principe wel mensen die wat hoger op de maatschappelijke ladder staan. Niet allemaal, maar in principe wel'.*

Mevrouw Quist spreekt ook over de vermogens van deze groep bewoners.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'.....Dat zijn bijna professionals zou ik zeggen als je kijkt wat voor een achtergrond die mensen hebben'.*

De gemeenten zijn zich bewust van het feit dat zij in de vaste overlegstructuren vaak spreken met een zelfde groep mensen. Zij willen hier verandering in brengen.

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'Wij hebben van tevoren ook met die burgemeesters afgesproken van wij willen niet dat het maar een klein groepje is en we willen ook niet dat het steeds hetzelfde groepje is dat mee doet in die plantontwikkeling. Dat zie je altijd wel in bestaande initiatieven, die mensen zijn veelal oud en Nederlands'.*

Deze verandering wordt noodzakelijk geacht vanuit het bewustzijn dat de vaste groep 'burgemeesters' niet noodzakelijkerwijs de gedachten van een hele buurt vertegenwoordigen. Om een meer representatief beeld te krijgen van de wensen, belangen en ideeën van alle bewoners in de buurt proberen gemeenten enerzijds de bezetting van de vergadertafel te veranderen. Anderzijds proberen zij ook de overige bewoners via andere kanalen te bereiken.

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Tegelijkertijd moet je je er ook niet op verkijken, ze vertegenwoordigen toch maar een klein groepje. Het vertegenwoordigt niet de hele buurt en die neiging hebben we toch ook nog wel eens. Dan hebben we als gemeente overleg gehad met drie van die mensen en dan hebben we overleg gehad met de buurt of wijk. Door ook wat bredere avonden en evenementen te organiseren proberen we dat op te vangen rondom specifieke problemen of thema's'.*

De motivatie van deze groep mensen komt veelal voort uit een grote maatschappelijke betrokkenheid en een grote betrokkenheid bij de wijk. Mensen willen graag hun eigen plezierige leefomgeving behouden.

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'De initiële motivatie van bewoners bestaat er uit dat het hun wijk is'.*

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Die mensen uit de bewonersorganisaties hebben een soort intrinsieke motivatie om iets voor de wijk te doen en dat heb je ook nodig om dat soort werk te kunnen doen'.*

Zoals al eerder gebleken is toen ter sprake kwam op welke manier de gemeenten bij aanvang van het project Sociale Herovering contact hebben gelegd met de bewoners, zijn de mensen in de bewonersgroepen en gestaalde kaders vaak degenen die langer actief zijn in de wijk. In de gemeenten waar de gemeente de bewonersorganisatie als een derde partner ziet, Heerlen en Dordrecht, bestaat er ook al een langere relatie tussen de gemeente en de bewonersorganisaties in de aanpak van de wijk.

Representatie is echter ook in de wijken van deze steden een probleem. Allochtonen en jongeren zijn niet of nauwelijks actief in de structurele overlegvormen.

4.4.2 Bewoners met directe belangen

De tweede groep bewoners die door de projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten wordt benoemd, bestaat uit bewoners die participeren in projecten of activiteiten die dicht bij hun eigen belang of interesse liggen. Projecten die aansluiten op hun belevingswereld kunnen rekenen op de bijdrage van deze groep bewoners. Jongeren vormen een duidelijke groep die zich laat horen wanneer hun wensen gerealiseerd kunnen worden.

Meneer Van Alphen van de gemeente Leeuwarden: *'En daar krijg je natuurlijk dat er op een gegeven moment dat er een groep bewoners is die een speelterreintje ontwikkelt en die dat ook vanuit zijn eigen gedachte doet. Ze hebben bijvoorbeeld zelf kleine kinderen en komen dus met een ontwerp voor kleine kinderen'.*

Utrecht was een mooi voorbeeld waar kinderen volop geparticipeerd hebben in de aanpak van de openbare ruimte. Zij hadden duidelijk wensen aangaande de inrichting van de speelvelden in hun buurt.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'En ook een heel grote groep kinderen want die hebben zich ook heel goed laten horen. Want die hadden wensen, die wilden graag een voetbalterreintje en een speelplek met leukere speeltoestellen'.*

Deze groep, de groep die gemeenten via directe belangen kan laten participeren, beweegt zich heel dynamisch. Participatie is verbonden aan het realiseren van een duidelijk omkaderd belang vaak een aanpassing die fysiek van aard is. Wanneer deze gerealiseerd is, houdt de participatie van de groep ook weer op.

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'Zo krijg je gaandeweg allerlei ad hoc groepjes die wanneer ze klaar zijn ook weer ophouden te bestaan'.*

Wel is het zo dat gemeenten proberen vanuit deze groep nieuwe mensen te werven voor de meer structurele overleggen.

Meneer van der Ham van de gemeente Schiedam: *'Jongeren komen meestal niet in eerste instantie bij zo'n vergaderstructuur maar die beginnen met een activiteit en na verloop van tijd zie je ze ook aanschuiven in zo'n vergaderoverleg'.*

Bijna iedereen die zitting heeft in vast overleg voor de wijk is ooit begonnen naar aanleiding van een gebeurtenis in de wijk. Als mensen meer gaan doen voor de wijk dan begint dat vanaf de bijeenkomst voor die ene gebeurtenis. Gemeenten kiezen er duidelijk voor mensen op hun belangen te treffen om ze meer te betrekken bij hun wijk. Op langere termijn kunnen deze mensen dan ook eventueel zitting nemen in overlegstructuren. Het ad hoc karakter van de participatie van deze groep bewoners kwam echter vooral naar voren. Uit interviews met de respondenten blijkt dat de vijver waaruit gevist kan worden niet erg groot en happig is.

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Die intrinsiek gemotiveerde mensen zijn ooit een keer begonnen of gekomen in verband met een gebeurtenis, overlast bezorgende jongeren bijvoorbeeld, voor een nieuwbouwprojectje of een renovatie van de straat. Je hebt er een soort antenne voor als mensen een vraag stellen op zo'n bijeenkomst dan loop ik daar naderhand altijd even naar toe om een praatje te maken en de mensen van het opbouwwerk doen dat ook, want zo vis je in dat vijvertje van mensen die misschien iets meer willen gaan betekenen voor die wijk'.*

Wanneer een project werd gerealiseerd door een groep bewoners dan wakkerde dit ook ideeën aan bij andere bewoners. Zij raakten overtuigd wanneer ze zagen dat er echt projecten konden worden gerealiseerd. Hierop wordt in deze analyse nog verder ingegaan, omdat het een bevinding is die voor alle groepen geldt, volgens de projectleiders van de Sociale Heroering. Voor de groep bewoners met directe belangen was het echter ook vaak het moment dat zij betrokken raakte bij de

aanpak van de wijk. Wanneer zij een resultaat zag dat ook zij graag verwezenlijkt zou zien, of zelf een ander idee had, raakte zij overtuigd dat het gerealiseerd kon worden en kwam zij in actie.

Meneer Van Alphen van de gemeente Leeuwarden: *'Een voorbeeld is dat er een speelterreintje was voor kleine kinderen in een van de wijken. Een van de problemen was dat de honden daar nog wel eens werden uitgelaten, dat was gewoon goor. Kinderen konden daar dus niet spelen. Daar moest dus een hek om heen, zodat er geen honden in konden. Maar daarop zeiden mensen ik wil eigenlijk ook wel iets voor mijn hond'.*

Ook in Almelo werd een treffend voorbeeld aangehaald van een groep bewoners die net als een andere groep straatverlichting in een achterpad wenste, maar aanvankelijk hier geen projectgroep voor wilde oprichten. Toen zij zag dat er met een projectgroep iets kon worden bereikt is ook deze groep begonnen met het organiseren van steun in de straat.

Mevrouw Van Rijswijk van Almelo: *'Dus in de Constatijn Huygenstraat daar waren we met de parkeerplaatsen bezig en we hebben het plantsoen daar op geknapt. Toen zagen de bewoners van die andere straat dat daar wel wat gebeurde met zo'n projectgroep. Nou toen kreeg ik een blaadje (collegblokpapier), zoals jij (ik de interviewer) hebt, zo gggghhhh, afgescheurd'.*

4.4.3 Inactieven

Tot slot is er de groep inactieven. Deze groep wordt door veel respondenten ook wel overlevers genoemd. Deze mensen zijn soms letterlijk dagelijks bezig met overleven. Zij hebben zorgen aangaande de primaire levensbehoeften en maken zich niet druk over de openbare ruimte. Onderstaand citaat maakt duidelijk welke zorgen deze mensen dagelijks kennen.

Meneer Van der Ham van de gemeente Schiedam: *'Er is een groep die je niet in beweging krijgt en zeker in achterstandswijken is er een groep die bezig is met overleven. Die is bezig met krijg ik mijn kinderen naar school toe. Krijg ik mijn kinderen met een gevulde maag naar school toe, hoe kom ik rond aan het einde van de maand? Die zal het een rotzorg zijn of er nu een glijbaan of een trapveld op dat speelveld komt. En die groep is denk ik in de 40 wijken toch wel aanwezig en ook wel significant aanwezig'.*

Ook de projectleider van de gemeente Arnhem onderstreept het feit dat deze groep druk bezig is met overleven. Hij claimt hierbij dat hij al in vele achterstandswijken heeft gewerkt en dat hij uit ervaring spreekt. De projectleider van de gemeente Amsterdam geeft aan dat er in de achterstandswijken ook gezinnen zitten met geheimen, waardoor zij gebaat zijn bij een leven zonder al te veel sociale controle. Vervolgens is er ook een groep die het gewoon niet interesseert wat er zich in de wijk afspeelt. Er wordt veel verwacht van mensen in achterstandswijken.

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'We hebben wat dat betreft wel altijd heel hoge verwachtingen dat in dit soort volkswijken de participatie beter zou zijn dan in wat betere wijken, maar waarom eigenlijk?'*

Het antwoord op de vraag die de heer Bannink stelt, gaven respondenten veelal door een retorische vraag te stellen aan de onderzoeker. In de interviews met de gemeenten Almelo, Nijmegen, Leeuwarden, Dordrecht, Arnhem en Utrecht kwam deze vraag steeds wel ergens naar voren wanneer het ging over de participatie van verschillende bewoners.

Mevrouw Van Rijswijk van de gemeente Almelo: *'Het is ook, wij vinden soms dat de mensen betrokken moeten zijn bij de buurt. Hoe betrokken ben jij bij je buurt?'*

Allochtonen participeren veelal weinig in de aanpak van hun wijk en vooral allochtone vrouwen worden naar voren gebracht als een groep die weinig participeert. Participeren gaat voor deze groep ook veel meer over participeren in de maatschappij dan participeren in de aanpak van de wijk. Ook de mensen van deze groep worden aangesproken op hun eigen interesses en belangen. Zo ontstaan er in de wijken kookgroepen, fietslessen en allerlei andere sociale activiteiten die er op gericht zijn mensen met elkaar in contact te laten komen en achter de voordeur vandaan te halen. Duidelijk is dat mensen aangesproken moeten worden op belangen in hun eigen leefomgeving. De burgemeesters en gestaalde kaders begonnen ooit door naar een eerste bijeenkomst te gaan over overlast, herstructurering of de aanleg van een voetbalveld en de niet actieve allochtone vrouwen die al jaren nauwelijks buiten de eigen woning komen, beginnen met participeren wanneer zij getroffen worden op hun eigen belangen.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'Er zijn vrouwen die in het project opvoedingsondersteuning zijn bereikt ook via huisbezoek. Die wonen op steenworp afstand van een heel mooi park. Maar die waren nog nooit in dat park geweest, dat is echt niet voor te stellen. Participatie gaat er bij die groep al om dat ze überhaupt participeren in de samenleving.'*

Mevrouw van Rijswijk van de gemeente Almelo gaf aan dat deze mensen ook pas verder kunnen als bepaalde zorgen worden weg genomen. Soms worden de problemen letterlijk weggenomen, zoals in het geval van de mevrouw in Amsterdam.

Mevrouw Rondagh van de gemeente Amsterdam: *'We hadden een keer een vrouw die had alles tegelijk, ze had geen uitkering, geen administratie, die wist niet waar de kinderen op school zaten, een kind van 2,5 kon ze geen structuur bieden dus dat liep helemaal te schreeuwen door het huis. Toen hebben we gezorgd dat er kinderopvang kwam en dat de kozijnen dicht gekit werden, zodat het niet meer koud was. We hebben gezorgd dat er een uitkering werd aangevraagd. Dan neem je het wel even helemaal over, maar toen had ze wel het hoofd leeg om naar de taalcursus te gaan.'*

Het is duidelijk dat wanneer mensen in een dergelijke situatie zitten zij er niet aan toe zijn om deel te nemen in een projectgroep die zich bezig gaat houden met de inrichting van de speeltuin. Hierboven is inzichtelijk gemaakt welke groepen te onderscheiden zijn in aanpak van de achterstandswijken in het kader van het project Sociale Herovering. Gekeken is welke drijfveren hen bewegen de rol in te nemen die zij innemen als bewoner van een achterstandswijk. Duidelijk is geworden dat mensen niet alleen op basis van hun eigen interesse bepalen te participeren. De persoonlijke omstandigheden bepalen in belangrijke mate de bijdrage van mensen in achterstandswijken. De groep inactieven is groot in de achterstandswijken, het zijn de mensen die zich geconfronteerd zien met een groot scala aan problemen, ze zijn bijvoorbeeld werkeloos, of hebben schulden, of een laag opleidingsniveau, of een combinatie van meerdere van deze problemen. Het is belangrijk om juist deze groep te bereiken, zij participeren niet of nauwelijks in de samenleving. Natuurlijk zijn er ook groepen mensen die wel kunnen bijdragen aan het

opknappen van de wijk in allerlei zin. Zij moeten aangesproken worden op hun persoonlijk belang. Ook zijn er mensen die zich laten kenmerken door een grote betrokkenheid bij de wijk en buurt waarin zij wonen. Deze groep mensen is veelal aanwezig uit zichzelf. Het zijn de mensen die zich in allerlei overlegstructuren begeven en zich verenigd hebben in bewonersorganisaties.

Nu gekeken is op welke manier gemeenten contact hebben gezocht met de bewoners van de Sociale Heroveringwijken en wie deze bewoners zijn, zal besproken worden waar de gemeenten zich mee geconfronteerd zien. Welke houding nemen de bewoners van de achterstandswijken aan ten opzichte van de gemeente. In hoeverre zijn zij bereid te participeren en waarin willen zij dan wel participeren? Ook zal er gekeken worden of er voorwaarden zijn voor bewoners van de Sociale Heroveringwijken alvorens zij participeren in de aanpak van de wijk. Zijn er taken die de gemeente eerst zelf moet hebben verwezenlijkt voordat de bewoners in actie komen?

4.5 Wantrouwen tegenover de gemeente

Bewoners van achterstandswijken hebben over het algemeen een wantrouwende houding tegenover de overheid en de overheidsinstellingen. Deze houding is deels gebaseerd op ervaringen in het verleden en is deels terug te voeren op een algemene wantrouwende houding tegenover het gezag. Het wantrouwen moet stapje voor stapje worden omgezet in vertrouwen. In dit kader wordt gesproken over vertrouwen heroveren in navolging van de naam van het project Sociale Herovering.

Mevrouw Ummels van de gemeente Heerlen:

'Er is een negatieve houding: zo van ja wat er gebeurt vanuit de overheid dat is bij voorbaat negatief, ja in die zin zijn wij dus stapje voor stapje al jaren bezig om dat vertrouwen terug te winnen'.

Opvallend is dat wantrouwen tegenover de gemeente niet alleen een terugkerend thema is binnen het project Sociale Herovering. Één van de respondenten gaf tijdens het interview aan dat het wantrouwen tegenover de gemeente een bekend en terugkerend verschijnsel is in de achterstandswijken.

Meneer Nijzink van de gemeente Den Haag:

'Als jij al 9 interviews hebt gedaan dan zal ik niet de eerste zijn die zegt dat er nogal wat weestand is tegen de gemeentelijke organisatie'.

De gemeente is een grote organisatie die voor veel zaken verantwoordelijk wordt gehouden. Zo gaf de projectleider van de gemeente Utrecht aan dat de gemeente ook een veelkoppig monster is en dat mensen geen onderscheid maken tussen verschillende diensten. Alle zaken die als negatief worden beschouwd door de bewoners van de achterstandswijken dragen bij aan de wantrouwende houding opzichte van de gemeente. Voor mensen is het ook niet altijd inzichtelijk wie waarvoor verantwoordelijk is. Zo gaf naast mevrouw Quist van de gemeente Utrecht ook de heer Nijzink van de gemeente Den Haag aan dat het onderscheid tussen welzijnsorganisaties, de gemeente en de corporatie soms voor mensen niet goed te maken is. Zoals mevrouw Quist zei: alles is belladia (fonetisch geschreven), oftewel gemeente. Om de achterstand van de gemeente te illustreren, het volgende citaat:

Meneer Van Alphen van de gemeente Leeuwarden:

'Ja, en natuurlijk zit jij in die wijk en die gemeente zit ver weg en die doet allemaal rare dingen. Die zet ineens in jouw wijk een post voor medische heroïneverstrekking neer en al die junkies komen naar jouw wijk toe. Dus dan ga je toch niet met die gemeente praten, kom nou, dat kan helemaal niet, die is per definitie niet te vertrouwen'.

4.5.3 Sceptis tegenover de plannen voor Sociale Heroëring

De bewoners die op een eerste startbijeenkomst kwamen, ventileerden veelal een erg sceptische houding ten aanzien van de plannen van de gemeente om hun wijk sociaal te heroëren. Op het moment dat de gemeenten aan de bewoners vertelden dat er 2.000.000 euro projectgeld beschikbaar zou zijn in het komende jaar, waren de reacties erg sceptisch. Een houding van eerst zien dan geloven.

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'Een aantal bewoners zei nou dat wordt dan plan 52 voor Wielwijk en de vorige 51, een beetje overdreven allemaal, daar hebben we ook niks van gezien, beetje sceptisch'.*

De sceptis tegenover de gemeente komt niet alleen voort uit een ontevreden gevoel over de leefsituatie in de wijk en het wantrouwen dat over het algemeen heerst in de achterstandswijk ten opzichte van de overheid. Voor een gedeelte komt de sceptis ook voort uit negatieve ervaringen uit het verleden. Er is al eerder verbetering beloofd door de gemeente en die is er ook niet gekomen, of niet zoals men het zich had voorgesteld.

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Bij mensen van bewonersorganisaties, daar zit zeker wel enige frustratie. Die mensen opereren langer in die circuits die hebben wel thema's waar ze al jaren met de gemeente of met de woningbouwcorporatie over bezig zijn en daar zit wel wat verzuring'.*

Meneer Jans van de gemeente Arnhem: *'Dat wantrouwen is deels gebaseerd op iets, er zijn in de loop der jaren verschillende projecten gedraaid in de wijk. Zolang er geld was werden die gedraaid en zodra het op was, lichtten de professionals hun hielen, dus voor dat deel hebben de mensen gelijk'.*

Belangrijk is dat mensen wel komen en hun ongenoegen uiten. Zij zijn niet dusdanig uit het veld geslagen dat zij de gemeente en de wijk de rug toekeren. Iets dat ook al terug te zien was in het feit dat in alle wijken van de Sociale Heroëringgemeenten bewonersorganisaties actief zijn.

4.6 Vertrouwen herwinnen

De Sociale Heroëringgemeenten hebben zich stuk voor stuk geconfronteerd gezien met wantrouwen en sceptis van de bewoners ten opzichte van de gemeente en haar plannen. Dit wantrouwen blijkt niet gemakkelijk om te zetten in vertrouwen. Het is een proces van lange adem en lijkt op het eerste oog misschien om kleine dingen te gaan.

Mevrouw Van Rijswijk van de gemeente Almelo: *'Om het even heel simpel te zeggen: Als ik zeg ik bel jou morgen terug, dan moet ik morgen terug bellen, bel ik een dag later dan houd ik mij niet aan de afspraak. Ja het terugbellen dat vind ik altijd wel een heel mooi voorbeeld'.*

4.6.1 Afspraken nakomen en verwachtingen managen

Het nakomen van je afspraken, van alle afspraken die je maakt en het managen van verwachtingen is van cruciaal belang in de herovering van het vertrouwen.

Wanneer je de afspraak maakt om iets te realiseren dan moet je die nakomen. Belangrijk hierbij is dat iedereen een verschillende verwachting kan hebben bij een zelfde afspraak. Zaken die voor jou als ambtenaar van een gemeente vanzelfsprekend zijn, hoeven dat niet noodzakelijkerwijs ook voor de bewoner te zijn.

Meneer van Ham van de gemeente Schiedam: *'Verwachttingsmanagement: altijd zorgen dat je, je verplaatst in hoe een voorstel, hoe een plan of hoe een brief of een folder op mensen over komt die het in hun handen krijgen. Als je een folder krijgt met een trimbaan, dat die er niet over twee weken ligt, maar dat dat het een traject van maanden is dat er eerst een plan moet worden vastgesteld dan moet worden aanbesteed. etc'.*

Om de verwachting juist te managen moeten de gemeente en haar ambtenaren eerlijk zijn in de communicatie van de mogelijkheden en onmogelijkheden. Vervolgens moeten de afspraken ook nagekomen worden, wanneer je de afspraak maakt iets te realiseren dan moet je dat ook doen.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'Het is van belang dat als je ergens aan begint dat je er dan mee door gaat. Het is niet leuk een keer met een groep mensen aan de tafel. Maar echt belangstelling tonen en echt advies vragen vraagt ook echt een aanpassing van je werkprocessen. Oprechtheid is belangrijk en de mogelijkheid om die ook concreet te vertalen'.*

Voor de gemeente Leeuwarden is dit een belangrijke overweging geweest wel of niet deel te nemen aan het project Sociale Herovering. Zij waren zich bewust van het feit dat het risico van projectgeld is, dat er lopende het project veel mogelijk is en dat de mensen daarna weer terug vallen. De gemeente Leeuwarden heeft dit opgevangen door vooral in te zetten op *'beklijvende'* projecten.

Meneer Van Alphen van de gemeente Leeuwarden: *'Op het moment dat je bewoners enthousiast maakt met geld dat is niet moeilijk, dat is heel makkelijk. Maar op het moment dat het geld weg is, vallen mensen in een zwart gat, ineens kan er niks meer, mensen zijn al lang vergeten dat het projectgeld is of weten helemaal niet wat dat precies inhoudt'.*

Oprechtheid is belangrijk zo geeft mevrouw Quist aan. Aanpassing van je werkmethode houdt in dat deze dienstbaar wordt gemaakt aan de bewoner en niet primair aan de organisatie. Op deze manier kan gerealiseerd worden dat mensen kunnen gaan zien dat zij inderdaad mede kunnen bepalen wat er in hun wijk gebeurt.

Meneer Van der Ham van de gemeente Schiedam: *'En vervolgens zien mensen dat er rekening wordt gehouden met hun geuite bezwaar. De mensen die het hardste roepen wij willen geen hondenveld onder ons balkon ook al is het 30 meter verder. Het is een kleine moeite om dat in een ontwerp om te wisselen met het veldje waar gefrisbeed en gevoetbald kan worden'.*

Mensen willen serieus genomen worden en willen tijd en energie investeren als dit resulteert in de realisatie van hun verwachtingen. Later wordt verder ingegaan op de vraag aan de hand waarvan bewoners bepalen of er iets bereikt is en / of er resultaat geboekt is. Tot slot een belangrijke opmerking van meneer Bannink ter ondersteuning van het belang afspraken na te komen en verwachtingen op een juiste wijze te managen.

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Je ziet ook dat als mensen afhaken, je het als gemeente meestal op dit vlak laat afweten:' het realiseren van verwachtingen'.*

4.6.2 Vertrouwen komt te voet en gaat te paard

Gebleken is dat vertrouwen moet worden gewonnen en dat de gemeenten in de strijd om het vertrouwen in het begin altijd een achterstand hebben. Verderop zal worden gepresenteerd waarmee de gemeente het vertrouwen herwint. Welke soort resultaten ziet en waardeert de bewoner als resultaat is dan de vraag. De houdbaarheidsdatum van vertrouwen verstrijkt snel in de aanpak van achterstandswijken, zo blijkt. Het proces van het herwinnen van vertrouwen vereist een lange adem. Vertrouwen is echter zo weer verloren.

Meneer Driessen van de gemeente Eindhoven: *'Het vertrouwen is heel erg laag dus ieder negatief signaaltje of ieder ding dat niet door gaat slaat dan in als een bom'.*

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Een spreekwoord dat in deze wijk enorm opgeld doet is: vertrouwen komt te voet en vertrekt te paard. Het is zo weer weg en je moet er ontzettend veel aan doen om het terug te krijgen'.*

Deze woorden werden op 22 mei 2008 in de stadsschouwburg van Leeuwarden ondersteund door prof dr. Roel in 't Veld die op de slotconferentie van het project Sociale Herovering in zijn reflectie op het project Sociale Herovering precies hetzelfde spreekwoord gebruikte.

4.7 Het fysieke is zichtbaar

Vertrouwen moet stapje voor stapje worden herwonnen en alle respondenten geven aan dat er concreet dingen moeten gebeuren. Er moeten zichtbare resultaten van de aanpak van de wijk komen om de mensen te overtuigen dat het de gemeente serieus is met het project. De gemeenten zijn daarbij gebaat bij successen op korte termijn.

Meneer Jans van de gemeente Arnhem: *'De stenen netjes gelegd en dus echt dingen gedaan die mensen echt meteen zien, dat werkt als een tierelier, zet je een mooi artikeltje in de wijkkrant, krijg je ook meteen waarderende reacties terug en handhaven op bijplaatsing, illegale stortingen'.*

Meneer Bannink van de gemeente Nijmegen: *'Mooie plannen geloven ze wel, maar ze willen het toch vooral ook echt eerst zien. Het kan wel zowel fysiek als sociaal zijn maar het moet wel zichtbaar zijn en aantoonbaar zijn en fysiek is vaak zichtbaar'*.

Mensen willen, zoals gezegd zien dat er iets met de 2.000.000 gebeurt. De voorkeur van de wijkbewoners gaat daarbij duidelijk uit naar het fysieke. Dit komt onder andere, doordat fysieke veranderingen duidelijk zichtbaar en aantoonbaar zijn. In alle 11 geïnterviewde gemeenten kenden de projecten Sociale Herovering een grote fysieke component. Speeltuintjes zijn opgeknapt of nieuw geplaatst, in Schiedam was het opnieuw aanleggen van de trimbaan ten behoeve van senioren een belangrijk project. In Leeuwarden stelde een van de buurtburgemeesters voor om bloembollen te planten om zo de aanblik van de openbare ruimte op te vrolijken, een andere bewoonster kwam met een plan voor verbeterde verlichting in haar buurt. Een plan voor achterpadverlichting kwam er ook in de gemeente Almelo, waar tevens de speeltuinen werden opgeknapt. In de gemeente Utrecht hebben kinderen via een wijkwandeling inzichtelijk gemaakt hoe zij de wijk ervaren. Dit was een project ingesteld door de welzijnsorganisatie die daar actief is geweest. In Almelo heeft de gemeente het project geluksbudget gestart om mensen een stap voorwaarts te laten maken, zoals zij het noemden. In dit kader past het eerder aangehaalde voorbeeld van de vrouw met de jembesessen voor de wijk die daarvoor geld voor de aanschaf van een computer kreeg. Deze laatste twee zijn voorbeelden van sociale impulsen in een wijk, maar deze zijn dan ook geïnitieerd door de gemeente of een professionele welzijnsorganisatie. Een ander voorbeeld van initiatie van een sociale activiteit vanuit een bewoner komt uit Amsterdam. Een jongen van 20 toonde hier aanvankelijk vooral zijn afkeer en wantrouwen ten opzichte van de gemeente. Nadat hieraan voorbij kon worden gegaan door de ambtenaar wilde de jongen andere allochtone vrouwen net als zijn moeder gaan helpen met het invullen van allerlei formulieren. Zoals uit het laatste citaat van de heer Jans blijkt, wordt er in de wijken ook versterkt ingezet op het schoon maken en schoon houden van de openbare ruimte. De gemeenten Schiedam en Eindhoven geven ook aan dat hier extra op moet worden ingezet in de achterstandswijken. Er zijn echter meer redenen waarom fysieke projecten aantrekkelijk zijn voor mensen. Gebleken is dat wanneer de bewoners van de wijk beginnen met het aandragen van ideeën dat deze projecten vaak fysiek zijn. Fysieke projecten zijn makkelijker voor te stellen. Het fysieke is letterlijk tastbaar. Op kleine schaal worden gewenste speeltuintjes met behulp van allerlei materiaal ontworpen. De taal vormt geen barrière doordat er heel beeldend gesproken kan worden. Fysieke veranderingen in de wijk zijn zo voor iedereen inzichtelijk te maken. Sociale werkgelegenheidsplannen zijn minder zichtbaar, ze veranderen niet direct iets aan de buitenruimte en de plannen zijn ook niet makkelijk in beelden om te zetten. Door over iets fysieks te spreken hoeven er geen abstracte discussies plaats te vinden over het feit dat er weinig sociaal contact is in een buurt. De gewenste fysieke verandering van de wijk vormt de aanleiding voor bewoners om met elkaar in contact te komen.

Mevrouw van Rijswijk van de gemeente Almelo: *'Heel vaak gebeuren er fysieke dingen binnen het wijkfonds, een parkeerplaats bijvoorbeeld is de aanleiding om in gesprek te komen. Maar dan moet je wel met elkaar praten. Net als in Leeuwarden er wordt een speelplaatsje aangelegd, maar de bewoners moeten wel op een fatsoenlijke manier met elkaar in gesprek'*.

Onderstaand citaat benoemt nog eens de tastbaarheid van fysieke projecten. Hoewel het om een werkgelegenheidsproject gaat, een sociaal project, kunnen er eenvoudig beelden aan gekoppeld worden, doordat er een sterke fysieke component aan verbonden is. Het tweede voorbeeld dat de heer Driessen geeft is vooral een onderdeel van de aanpak dat sociaal van aard is en kan veel moeilijker in beeld worden gebracht.

Meneer Driessen van de gemeente Eindhoven: *'We bouwen daar een bouwplaats na, waar zij laten zien hoe ze gaan metselen aan hun jongerencentrum. Het is wel heel erg lastig want hoe ga je bijvoorbeeld de aanpak van problemen achter de voordeuren visualiseren daar ga je als bewoner niet in mee spelen. We hopen door de visualisering te realiseren dat mensen ook meer belangstelling krijgen voor wat er in de wijk aan de hand is'.*

Het voordeel van fysieke projecten is zoals gezegd dat ze zichtbaar zijn, maar tegelijkertijd kan het lang duren voordat de projecten zichtbaar worden. Het management van verwachtingen is een belangrijk thema om vertrouwen te herwinnen en te behouden. Er moeten dan ook voldoende fysieke projecten zichtbaar zijn, voordat bewoners het idee hebben dat er iets gebeurt met het projectgeld. Ook dit duidt er op dat de gemeente gebaat is bij zichtbare veranderingen op korte termijn in de aanblik van de wijk. Naast de fysieke projecten kunnen dan gelijktijdig sociale projecten gestart worden op het gebied van werk en inkomen, opleiding, opvoeding etc.

Meneer van Driessen van de gemeente Eindhoven: *'De meeste projecten die hier lopen zijn niet-fysieke projecten. En de mensen vragen om juist fysieke projecten. Het oppakken van die 7 speeltuinen heeft 8 maanden geduurd voordat daar een collegebesluit over viel. Nou probeer dat maar eens uit te leggen aan een bewoner die in februari een idee heeft gegeven dat er bijna een jaar overheen gaat'.*

De complexiteit van een fysiek project is veel minder dan van een belangrijk sociaal project in de achterstandswijken, zoals de aanpak van langdurige werkloosheid. Bewoners kunnen wel de problemen benoemen die er spelen op beide terreinen; het fysieke terrein en het sociale terrein. Bewoners zijn echter beter in staat te benoemen wat en hoe ze zaken gerealiseerd willen zien worden op het fysieke terrein.

Meneer Driessen van de gemeente Eindhoven: *'burgers kunnen heel goed aangeven wat er nodig is . Dat hebben ze in Doornakkers ook gedaan, werkgelegenheid, opleiding, problemen achter de voordeur, isolement dat moet aangepakt worden. Alleen een bewoner moet je niet gaan vragen hoe je dat moet doen. Ze kunnen wel een aantal stappen mee denken. Maar je moet niet gaan vragen hoe je een caseload moet gaan aanpakken bij WZI dat is utopisch denken'.*

Het lijkt op voorhand niet realistisch dat iemand die zelf met problemen kampt op het gebied van werkloosheid, opvoeding, schulden etc. plannen gaat bedenken om deze problemen in een hele wijk op te lossen. De projectleiders die in het kader van dit onderzoek geïnterviewd zijn, hebben daar een realistisch beeld bij. Wanneer er gesproken wordt over de participatie van bewoners komt ook naar voren dat mensen vooral moeten worden aangesproken op hun mogelijkheden, talenten en kansen.

Meneer Jans van de gemeente Arnhem: *'Als je iemand die Vogelaargelden geeft dan gaan ze 35 keer naar de Efteling. Er was iemand die zei kun je niet de schulden bij de Wehkamp oplossen. Die had er een berekening op los gelaten van als iedereen zoveel schuld heeft en er zijn zoveel gezinnen dan kost het ongeveer zoveel. Doen we het dan?'*

4.8 Wat kunnen bewoners doen?

Veel mensen in de achterstandswijken zijn niet in staat om een plan voor de scope van de wijk te overzien. Binnen hun eigen leefwereld kunnen zij een bijdrage leveren. Mensen moeten worden aangesproken op wat ze wel kunnen. Het blijkt niet reëel te zijn dat bewoners mee gaan schrijven aan beleidsplannen die over de aanpak van een gehele wijk gaan. Er zijn in de achterstandswijken wel mensen die dit kunnen en hen zou je hierbij dan ook wel kunnen betrekken.

Meneer Van Alphen van de gemeente Leeuwarden: *'Mensen zijn vooral gericht op hun directe leefomgeving en daar zitten verschillen in. Voor de een is de directe leefomgeving het eigen huis. Voor de andere is dat het portiek waarin ze wonen. Voor de derde is dat de straat. Voor de vierde is dat een cluster van straten en voor een vijfde is dat de hele wijk. De mensen die iets voor de hele stad iets doen zitten eigenlijk allemaal in de gemeenteraad. Je kunt zeker mensen die het moeilijk hebben en die WAP's zitten niet voor niks in die wijken. Dat zijn mensen die het niet makkelijk hebben, die het financieel, sociaal, soms psychisch niet makkelijk hebben. Daar kan je niet verantwoordelijkheden leggen die wij misschien niet eens kunnen of willen dragen'.*

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'Het is niet reëel om te verwachten dat mensen participeren in het maken van beleid, maar de ervaringen van de mensen moet je wel weer gebruiken voor je signalering'.*

De projectleider van Dordrecht waar bewoners als een derde partner aan tafel zijn gebracht samen met de corporatie en de gemeente, zegt het volgende:

Mevrouw Gommans van de gemeente Dordrecht: *'Dat zegt heel veel, als je je realiseert dat bewoners een achterstand hebben in die relatie en aan de andere kant weer een voorsprong als het gaat over de problemen die er spelen in de wijk'.*

Bewoners kunnen goed een bijdrage leveren aan het signaleren van de problemen, maar zij hebben veelal niet de scope om de hele wijk te overzien. Zoals meneer Van Alphen al zei is er een groep mensen die het niet makkelijk heeft. Het is slechts een zeer kleine groep die mee kan en wil praten over plannen voor de wijk die de scope van de hele wijk bestrijken.

Meneer Van der Ham van de gemeente Schiedam: *'Dan kom je bij een groep die mee wil doen als je ze treft op hun eigen belang en dan tot slot kom je ook bij het topje van de ijsberg bij een groep die mee willen praten, want zij zijn vertegenwoordigers van de bewoners van die wijk'.*

In de wijken bevinden zich veel sociale problemen. Mensen zijn soms letterlijk bezig met overleven of zijn blij dat ze hun eigen leven op de rit hebben. Dit beeld benoemt de heer Jans van de gemeente Arnhem onomwonden.

De heer Jans van de gemeente Arnhem: *'Dus daar moet je ook rekening mee houden, dat mensen onmachtig zijn om hun eigen leven vorm te geven, dat is een kenmerk van veel mensen, van hun leven. Dan gaat het nog over hun eigen leven, laat staan dat ze nadenken over het leven van een ander'.*

4.9 Besluit

Bewoners worden op verschillende manieren benaderd door gemeenten. Dit loopt uiteen van een zeer individuele benadering tot een benadering waarbij slechts een select gezelschap bewoners, verenigd in een belangenvereniging door de gemeente wordt benaderd. De bewoners van de achterstandswijken waarover gesproken is door de projectleiders, zijn onder te verdelen in drie groepen. Een selectie die door meerdere projectleiders zo is benoemd en andere lieten de verschillende groepen naar voren komen in hun beschrijving van de soort bewoners die er in de achterstandswijken zijn. De drie groepen hebben ieder hun eigen belangstelling op basis waarvan zij deelnemen aan de aanpak van de wijk. Bij de groep inactieven gaat participatie veelal om participatie in de samenleving. De eerste stap naar een sociale activiteit als een taal cursus, of een kook- of fietsles, is al een heel grote stap. De tweede groep moet getroffen worden op een meer persoonlijk belang. Zij zetten zich in voor projecten in de wijk waar zij zich zelf mee verbonden voelen. Te denken valt dan aan ouders van jongere kinderen die mee willen denken over een speeltuintje en dat jongeren participeren in het plan om een voetbalveld aan te leggen. Tenslotte is er de groep die bestaat uit burgemeesters en gestaalde kaders, zo genoemd door de projectleiders. Het zijn de mensen die verenigd zijn in belangenorganisaties, omdat zij iets willen betekenen voor de wijk uit maatschappelijke betrokkenheid en omdat zij hun leefomgeving willen behouden of verbeteren.

Er is in dit onderzoek nadrukkelijk niet gekeken naar welke organisatievormen en processen gemeenten precies hanteren. Gekeken is hoe de bijeenkomsten en ontmoetingen met bewoners zijn verlopen. Met welke houding van bewoners gemeenten zich geconfronteerd zien en welke zaken belangrijk geacht worden door de bewoners. Ook is gekeken op basis waarvan bewoners beoordelen of er resultaat is geboekt in de aanpak van de wijk. De meest opvallende zaken worden in paragraaf 4.10 aan u gepresenteerd in de vorm van aanbevelingen. Deze aanbevelingen kunnen gemeenten mee nemen in hun wijkactieplannen wanneer zij het vertrouwen van bewoners willen (her)winnen. De aanbevelingen zijn nadrukkelijk gebaseerd op de bevindingen uit het project Sociale Herovering, zoals die uit dit onderzoek naar voren komen.

Er is geen waardeoordeel verbonden aan de verschillende manieren waarop gemeenten de bewoners hebben benaderd. Wel is duidelijk in kaart gebracht hoe de verschillende gemeenten de bewoners hebben benaderd, maar welke resultaten dit heeft gehad, is moeilijk in cijfers te verwoorden daar de gemeenten over het algemeen niet beschikken over dergelijke overzichten. Wanneer er cijfers voorhanden zijn dan is participatie niet streng omljnd, zodat niet helder is op welke manier mensen geparticipeerd hebben.

Mevrouw Van Rijswijk van de gemeente Almelo: *'Heel wisselend is de opkomst bij de buurtgesprekken vijf of zes mensen, maar soms ook 20, 30 of op een groot gesprek wel 50. We tellen altijd in woningen die we uitnodigen, ja dat is ook heel wisselend'.*

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht weet wel hoeveel flats er zijn uitgenodigd, zoals uit het volgende voorbeeld blijkt.

Mevrouw Quist van de gemeente Utrecht: *'Er zijn 90 bewoners in totaal actief geworden op de 368 flats, dus 368 huishoudens. Er zijn 90 personen op de een of 't andere manier actief geweest'.*

Ook mevrouw Ummels kan net als mevrouw Van Rijswijk slechts gissen over het aantal mensen dat heeft deelgenomen aan een wijkschouw. Zij weet wel hoeveel mensen er actief geworden zijn in een bewonersorganisatie nadat deze actief niet participatieve groepen is gaan werven. Sommige

zaken worden dus duidelijk wel bijgehouden en andere niet. Bovendien gaat dit dan over 3 van de 11 gemeenten. Er kunnen dus op basis hiervan geen valide uitspraken worden gedaan over de effectiviteit van de gehanteerde methoden.

Wel zijn er 3 duidelijke voorwaarden waaraan gemeenten moeten voldoen willen zij bewoners verleiden tot participatie en binden aan participatie in de aanpak van de wijk. Deze drie voorwaarden worden verder besproken in de aanbevelingen. Dit zijn de aanbevelingen die mee genomen zouden moeten worden in de Wijkactieplannen die de gemeenten hebben opgesteld in het kader van de aanpak van de achterstandswijken door minister Vogelaar.

4.10 Aanbevelingen

Aanbeveling 1 luidt: Zorg dat je de bewoners van de wijk kent en hun individuele interesses, mogelijkheden en beperkingen.

Om mensen te kunnen treffen op hun interesses moeten gemeenten kennis hebben van de kenmerken van de mensen die in de achterstandswijk wonen. Niet iedere bewoner kan op dezelfde manier een bijdrage leveren aan de aanpak van zijn of haar buurt. Voor iedere bewoner moet er een persoonsgebonden vorm van participatie worden gevonden. Hiervoor is het noodzakelijk dat de gemeenten op de hoogte zijn van de persoonlijke kenmerken van de bewoners van de achterstandswijken. Zeker voor de groep inactieven bepaalt de persoonlijke problematiek of en tot welke participatie zij geactiveerd kunnen worden.

Aanbeveling 2 luidt: Investeer in het opknappen van de openbare ruimte door het herstellen of aanleggen van het openbaar groen en speelterreinen, etc.

Gebleken is dat in buurtgesprekken of in grote overleggen, de individuele problematiek niet door mensen wordt benoemd en ook niet zichtbaar wordt. Het verdient dan ook de voorkeur wanneer de gemeente zoveel mogelijk mensen wil laten participeren om mensen huis-aan-huis te bezoeken. Vertrouwen is een goed dat moet worden herwonnen in de achterstandswijken, zo leert de ervaring van Sociale Herovering. Enerzijds kan dit worden bereikt door een goede communicatie, zodat verwachtingen op de juiste wijze kunnen worden gemanaged. Anderzijds is het heel belangrijk dat mensen resultaat zien. Fysieke aanpassingen van de openbare ruimte in de vorm van speelterreinen en het openbare groen worden daarbij vooral genoemd. Het is dit tweede aspect van het herwinnen van vertrouwen dat de projectleiders van de Sociale Herovering unaniem hebben genoemd. Natuurlijk zijn er veel sociale problemen in de wijken die ook een effectieve aanpak behoeven. Op deze onderdelen moet ook zeker worden ingezet, het is de kern van de problemen waardoor de mensen zich in hun huidige positie bevinden. Ze hebben geen opleiding, werk en inkomen, ze hebben schulden, problemen met de opvoeding of de Nederlandse taal. De trajecten om deze problematiek op te lossen zijn echter voor de mensen niet tastbaar. Ze kunnen niet inzichtelijk worden gemaakt en worden dan ook niet of minder als een resultaat van de aanpak herkend en gezien. Het is daarom belangrijk om voldoende fysieke investeringen te verrichten, zodat mensen het vertrouwen krijgen in de aanpak.

Aanbeveling 3 luidt: Zorg dat de openbare ruimte schoon gehouden wordt.

Tenslotte is het heel belangrijk dat mensen snel veranderingen zien in het aangezicht van de openbare ruimte. De gemeenten willen snel het vertrouwen herwinnen en willen mensen overtuigen dat er serieus werk wordt gemaakt van de aanpak van hun wijk. Het is dan ook belangrijk dat de openbare ruimte goed wordt bijgehouden. Vernielingen, kapotte straatverlichting en graffiti moeten snel worden hersteld. De openbare ruimte moet schoon gehouden worden door regelmatig het openbaar groen bij te houden en de prullenbakken tijdig te legen. Er moet snel gereageerd worden op meldingen van overlast. Dit alles ten einde te zorgen dat mensen het gevoel (terug)krijgen dat ook hun wijk er toe doet, dat de gemeente hen serieus neemt en de aanpak van de wijk serieus houdt. De gemeente Arnhem, Den Haag, Schiedam en Eindhoven hebben het belang van dit punt extra onderstreept en gaven ook aan dat het in de achterstandswijken nog wel eens te wensen overlaet. Er zou dan ook extra aandacht voor moeten zijn in de Wijkactieplannen. In het volgende gedeelte van de empirische bevindingen wordt gekeken in hoeverre de hier

geformuleerde aanbevelingen reeds zijn verwerkt in de Wijkactieplannen van de 18 Vogelaargemeenten en de 40 Vogelaarwijken.

5 Wijkactieplannen

5.1 Inleiding

In het voorgaande empirische gedeelte is gekeken welke bevindingen de Sociale Herovering hebben opgeleverd. Vervolgens zijn er op basis van deze bevindingen drie aanbevelingen geformuleerd. Allereerst zal een beschrijving worden gegeven van de Wijkactieplannen. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd van de analyse van de Wijkactieplannen. Gekeken is in hoeverre de aanbevelingen die geformuleerd zijn door mij, zijn verwerkt in de Wijkactieplannen. Hierbij moet worden aangetekend dat de Wijkactieplannen volgens het ministerie van VROM een aanvulling zijn op regulier beleid.⁶³ Dit wordt ook aangegeven door Nicis.⁶⁴

Er worden geen uitspraken gedaan over de kwaliteit van de Wijkactieplannen. Dit omdat de Wijkactieplannen een breder veld aan acties bestrijken dan de drie aanbevelingen. De wijkactieplannen omvatten een veelheid aan beleidsdoelstellingen. De aanbevelingen die zijn geformuleerd zijn echter van belang om het vertrouwen van de bewoners van de wijken te herwinnen en behouden. Daarmee kunnen zij als belangrijke voorwaarde gezien worden om draagvlak te creëren voor de Wijkactieplannen bij bewoners.

5.2 Wat is een Wijkactieplan?

In het regeerakkoord van het huidige kabinet Balkenende staat de volgende passage onder de titel van probleemwijk tot prachtwijk: *'Er komt een offensief om probleemwijken te ontwikkelen naar prachtwijken. Onderdeel daarvan zijn aanvalsplannen met gemeenten, woningcorporaties, bedrijfsleven, politie, welzijnswerk en scholen, waarbij zij het eens worden over doelen, geld en middelen. De rijksoverheid is medefinancier, inspirator en verbinder'*.⁶⁵

Uiteindelijk is dit uitgewerkt in Wijkactieplannen voor 40 wijken. De Wijkactieplannen zijn te vinden op de website van het ministerie van VROM, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Op de beginpagina van de website staat een lijst met 18 onderwerpen. Een daarvan is steden en wijken. Wanneer dit onderwerp wordt aangeklikt kan er vervolgens gekozen worden voor Krachtwijken. Deze pagina wordt door het ministerie "dossier" genoemd.⁶⁶ Vanaf hier kunnen de Wijkactieplannen van de 40 wijken worden opgevraagd. In bijlage 9.3 van dit onderzoek kunt u een tabel raadplegen met de 40 wijken van de 18 gemeenten. Ook is de lijst met indicatoren opgenomen als bijlage 9.2. Door middel van een toegekende score op deze indicatoren zijn de wijken geselecteerd als Vogelaarwijk.

De vindplaats van de Wijkactieplannen is bekend. Zij zijn allemaal te downloaden vanaf de website van het ministerie. Zij worden aangeboden in pdf en beslaan tussen de 16 (Alkmaar, Overdie) en 94 pagina's (Rotterdam deel 2 Samenvatting Wijkactieplannen). Alle gemeenten hebben één Wijkactieplan geschreven voor iedere Vogelaarwijk die zij hebben. Uitzondering op deze regel zijn Amsterdam en Rotterdam. Amsterdam heeft één Wijkactieplan geschreven. Rotterdam heeft ervoor gekozen om eerst een algemeen deel met algemene uitgangspunten en doelstellingen te formuleren. In deel 2 presenteert Rotterdam vervolgens wat er gaat gebeuren in de verschillende wijken. De andere gemeenten met meerdere Vogelaarwijken hebben voor iedere wijk een apart Wijkactieplan geschreven. Voor de gemeenten met één wijk geldt dat zij één Wijkactieplan hebben geschreven.

De Wijkactieplannen kennen over het algemeen dezelfde opbouw. Zij centreren zich rondom vijf thema's: Wonen, Werk en integratie, Leren, Veiligheid en leefbaarheid en Multiprobleemgezinnen. Voorafgaand aan de behandeling van de thema's wordt een inleiding gegeven met een beschrijving van de belangrijkste kenmerken van de wijk. Hierbij is zowel aandacht voor de fysieke kant van een wijk als voor de sociale kant van een wijk. Er wordt verteld wie er wonen in de wijk,

63 Ministerie van VROM, (2007), p. 8.

64 Dijken, Van e.a., (2007), p. 7.

65 Regeerakkoord.

66 Wijkactieplannen.

welke sociale problemen en mogelijkheden deze bewoners hebben. Verder wordt er ook verteld hoe de buurt er fysiek voor staat. Vanuit deze achtergrond wordt aan de hand van de vijf thema's vervolgens de aanpak voor de komende jaren gepresenteerd. Dit gebeurt in alle gevallen in hoofdlijnen. Bij sommige plannen worden voornamelijk ambities uitgesproken. Een gewenste situatie wordt beschreven alsmede de maatregelen die daarvoor moeten worden getroffen. Hoe deze aanpak echter daadwerkelijk wordt georganiseerd en uitgevoerd is in de plannen veelal niet terug te vinden. Uitzondering hierop vormen de plannen van gemeenten waar bewoners reeds een actieve rol hebben gehad in de totstandkoming van de Wijkactieplannen. De wijkactieplannen van gemeenten waar burgers al langer met de gemeente samenwerken aan de verbetering van de wijk zijn opmerkelijk concreter. Concreter over hoe bewoners betrokken gaan zijn bij de aanpak van de wijk. Te denken valt hierbij aan de gemeente Schiedam, Dordrecht, Leeuwarden, Deventer en Heerlen. Heerlen benoemt de bewoners niet in het plan, maar uit het interview met de gemeente Heerlen bleek dat zij een aanpak hanteren waarbij zij in samenspraak met bewoners, verenigd in een bewonersorganisatie werken aan de aanpak van de wijk. De andere genoemde gemeentes laten in hun wijkactieplan duidelijk naar voren komen hoe zij de wensen en ideeën van bewoners gaan realiseren. Ook wordt duidelijk welke rol bewoners daar zelf bij zullen gaan vervullen. In Schiedam en Dordrecht hebben bewoners meegewerkt aan het Wijkactieplan via inspraakavonden. Tot slot is er in alle Wijkactieplannen een financiële paragraaf opgenomen. De plannen dienen immers als verantwoording richting het Rijk. Want de gemeenten krijgen op basis van de Wijkactieplannen financiële steun van het Rijk.

Hierboven is beschreven hoe de Wijkactieplannen er uitzien, hoe ze zijn opgebouwd en waar ze gevonden kunnen worden. De Wijkactieplannen concentreren zich voornamelijk op de thema's die door minister Vogelaar als kern van het probleem zijn aangewezen. Het thema, burgerparticipatie lijkt minder aandacht te krijgen binnen de Wijkactieplannen, terwijl het als een van de belangrijkste middelen voor een effectieve aanpak is benoemd. Niet alleen de minister heeft dit gedaan ook in verschillende onderzoeken, zoals *Aandacht voor de wijk* en *Vertrouwen in de buurt* wordt het belang van burgerparticipatie nadrukkelijk genoemd.

In de volgende drie paragrafen worden de resultaten gepresenteerd van de analyse van de Wijkactieplannen. Gekeken is in hoeverre de drie geformuleerde aanbevelingen terug komen in de Wijkactieplannen. Per aanbeveling worden de meest in het oog springende wijkactieplannen besproken. Gekeken zal worden in hoeverre de aanbevelingen terug komen in de plannen. Iedere gemeente heeft zijn eigen Wijkactieplannen mogen opstellen. Door de verschillende resultaten te laten zien wordt er recht gedaan aan de verschillende manieren waarop de aanbevelingen terug komen in de Wijkactieplannen. Een algemene beschrijving van hoe de aanbevelingen terug komen zou geen recht doen aan de verscheidenheid van de Wijkactieplannen.

5.3 Kennen de Wijkactieplannen de mensen?

De vraag is of de gemeenten in de Wijkactieplannen laten zien dat zij de mensen in de wijk kennen, of dat er duidelijk wordt hoe de gemeenten de bewoners willen gaan leren kennen. Het is belangrijk dat gemeenten de kenmerken van de bewoners kennen, zodat bewoners effectief benaderd kunnen worden om te participeren in de aanpak van hun Vogelaarwijk.

Aanbeveling 1 luidt: Zorg dat je de mensen in de wijk kent, hun individuele interesses, mogelijkheden en beperkingen.

De score van de verschillende Wijkactieplannen op deze aanbeveling loopt sterk uiteen. Opvallend is dat gemeenten vooral de groep inactieven centraal stellen in de Wijkactieplannen. Voor deze groep zijn de meeste maatregelen bedoeld en over deze groep is het meest bekend. In Schiedam en Dordrecht werkten bewoners mee aan de totstandkoming van het Wijkactieplan. In Leeuwarden wordt veel aandacht gegeven aan de groep inactieven wanneer de achtergrondgegevens van de wijkbewoners worden besproken. Zo wordt het percentage werkelozen gegeven en hoe dit is opgebouwd. Verder is het in het oogspringend dat Leeuwarden aangeeft dat er in hun Vogelaarwijk relatief twee keer zoveel mensen met een verstandelijke beperking wonen. Naast deze constatering wordt er echter ook geconcludeerd dat de algemene klacht van de bewoners is

dat de sociale contacten in de wijk gering zijn. De aanpak van de wijk in Leeuwarden richt zich vervolgens ook op alle bewoners van de wijk. Via huis-aan-huis bezoeken wil de gemeente elk huishouden bezoeken en een concreet aanbod doen. Hierbij zal er niet alleen aandacht zijn voor de problemen van groepen mensen. Ook zullen mensen ondersteund worden bij het inzetten van hun talenten ten behoeve van de wijk en de medebewoners van de wijk. Dit systeem lijkt veel op het systeem dat de gemeente Amsterdam hanteerde in het kader van het project Sociale Herovering. De gemeente Amsterdam wil dit project ook gaan hanteren voor de Vogelaaraanpak. De gemeente Amsterdam heeft ook huis-aan-huis bezoeken afgelegd niet alleen om problematische situaties op te sporen en op te lossen, maar ook om de talenten en mogelijkheden van mensen aanspreken en inzetten in de wijk.

In Maastricht worden de problemen die bewoners ervaren door middel van 30 indicatoren periodiek gemeten. De gemeente Maastricht wil de kracht van individu, groep en buurt ontwikkelen. Van ondersteuning willen zij gaan naar zelfredzaamheid en buurtvermogen. Er is een set maatregelen geformuleerd, waarmee Maastricht de participatiegraad van alle bewoners wil vergroten. Deze plannen zijn nog niet uitgewerkt. Het zijn veelal nog voornemens die niet in concrete maatregelen zijn omgezet.

In Utrecht zijn op Kanaleneiland bijeenkomsten met bewoners en organisaties geweest voorafgaand aan het schrijven van het Wijkactieplan. Speerpunt in het wijkactieplan van Kanaleneiland is de aanpak van de problematiek van kinderen en jongeren uit de wijk en hun ouders. Er zijn maatregelen benoemd die enerzijds kansen bieden en anderzijds bestaan uit dwang en drang. De inzet van bewoners wordt in het Wijkactieplan Kanaleneiland cruciaal genoemd. De groepen die zich inzetten voor de wijk gaan ondersteund worden door verschillende maatregelen. Ook in de Utrechtse wijk Ondiep is er aandacht voor de aanpak van de problematiek van kinderen en jongeren uit de wijk en hun ouders. Verder is er een flexibel budget ter waarde van 5 % van de jaarlijks geprogrammeerde middelen opgenomen voor bewonersinitiatief. De manier waarop aanspraak gemaakt kan worden op dit budget en hoe het verdeeld wordt is niet benoemd. De gemeente legt verantwoording af aan de bewoners. Hiertoe zal een begeleidingsgroep worden opgericht van bewoners(organisaties). Zij moeten mee denken over prioriteiten en andere keuzes die zich tijdens de uitvoering voor doen. De begeleidingsgroep geeft actief vorm aan de uitvoering van de plannen. De begeleidingsgroep, of een deel ervan, zal tweemaal per jaar aanschuiven bij het programmteam om de totale voortgang te bespreken vanuit het perspectief van de bewoners. De organisatie hiervan wordt in het Wijkactieplan niet duidelijk gemaakt. Ook is de precieze taak van de bewonersgroep niet helder.

De voorbeelden van Utrecht en Maastricht laten zien dat er veel goede bedoelingen zijn om bewoners te betrekken bij de aanpak van de wijk. Bewonersgroepen krijgen inspraak en kwetsbare groepen naast de werklozen, vooral ook kinderen, krijgen extra aandacht. Plannen die weliswaar beogen mensen verder te helpen in hun wijk en hun eigen leven, maar die niet noodzakelijkerwijs aansluiten bij de wensen en ideeën van bewoners. In de Wijkactieplannen lijkt vooral aandacht te zijn voor de problematiek van mensen. Deze problematiek gaat bestreden worden door een groot aantal maatregelen, of deze passend zijn wordt niet beoordeeld binnen dit onderzoek. Hier wordt gekeken of de gemeenten bekend zijn met de bewoners van de wijk en geconcludeerd kan worden dat gemeenten vooral bekend zijn met de problemen van de bewoners van de wijk. Gemeenten die wel bekend zijn met de mogelijkheden van de bewoners en hun wensen hebben een intensief contact gehad door middel van allerlei soorten bijeenkomsten, wijkshouwen, terrasavonden, informatiemarkten, etc. Deze gemeenten kennen vaak een verleden waarin de inspraak van burgers een onderdeel is geweest van het beleid van de betreffende gemeente.

5.4 Investerings in de openbare ruimte

De vraag is of de gemeente in de Wijkactieplannen laten zien dat zij voornemens zijn te investeren in de openbare ruimte. Ook is het van belang voor welke vorm van investering de gemeenten kiezen. Deze vorm zou moeten aansluiten bij de manier waarop bewoners van de achterstandswijken resultaat van beleid afmeten. In de analyse van de Sociale Herovering is

gebleken dat bewoners van achterstandswijken vooral investeringen willen zien in de openbare ruimte van de wijk, meer specifiek de speelterreinen en het openbaar groen.

Aanbeveling 2 luidt: Investeer in het opknappen van de openbare ruimte door het herstellen of aanleggen van het openbaar groen en speelterreinen, etc.

Amsterdam noemt onder het kopje stedelijke vernieuwing weliswaar een uitnodigende openbare ruimte. Maar de plannen gaan vooral over het verbeteren van het woningaanbod. Over de openbare ruimte wordt het volgende gesteld: *'extra investeren in de openbare ruimte in plaats van sober en doelmatig. Inzetten op een echte kwaliteitslag met zorg voor het historische karakter'*. In sommige plannen wordt echter nog minder naar voren gebracht, zoals in het plan van Alkmaar waar de investeringen in de openbare ruimte buiten beschouwing worden gelaten. In het plan van Arnhem voor de wijk Klarendal wordt beschreven dat de openbare ruimte (Buiten Gewoon Beter), met aandacht voor ontmoeten, op niveau gebracht gaat worden. Wat daaronder wordt verstaan en hoe dat moet gaan gebeuren is niet gedetailleerd benoemd in het Wijkactieplan. Wel staat er dat het moet gebeuren door *'het realiseren van extra speelgelegenheid'*. In een andere wijk wil de gemeente Arnhem een 30 km-zone aanleggen.

Een van de prioriteiten die de gemeente Enschede heeft gesteld is Hart van de wijk. Dit betekent een opwaardering van de openbare ruimte, want er zal een cluster van sport- en spelvoorzieningen komen. Ook zullen er multifunctionele ruimten komen voor o.a. bewonersorganisaties, verenigingen, educatie, vergaderingen, etc. Het openbaar groen is nog niet meegenomen in dit voorstel.

Over het algemeen is er veel aandacht voor kinderen zo werd al duidelijk bij de bespreking van aanbeveling 1. Dit is goed terug te zien bij aanbeveling twee. Er is volop aandacht voor voldoende speelterreinen voor kinderen. Wanneer er in de wijkactieplannen gesproken wordt over investeringen in de openbare ruimte dan gaat het allereerst om investeringen in de speelmogelijkheden voor kinderen. Opvallend is echter wel dat wanneer er gekeken wordt naar de investeringen in fysieke zaken dat de eerste prioriteit duidelijk wordt gelegd bij het woningenbestand. Ook de openbare groenvoorzieningen van de wijken komen aan bod, dit gebeurt echter duidelijk in mindere mate. Wanneer het gaat over het openbaar groen zijn er veelal niet zulke concrete maatregelen bekend als wanneer het gaat over speelterreinen. Bij de speelterreinen is bekend wat er veranderd moet gaan worden. In de steden Groningen en Utrecht bijvoorbeeld worden er playgrounds⁶⁷ aangelegd. De gemeente Den Haag heeft ambitieuze plannen en doelstellingen voor haar wijken. Op het moment van het schrijven van haar Wijkactieplannen was de gemeente Den Haag echter nog niet zo ver dat er al concrete plannen zijn geformuleerd net als in andere gemeentes. Er wordt in de Wijkactieplannen vooral gesproken over zaken die moeten worden veranderd. Op basis van deze wijkactieplannen kan niet geconcludeerd worden dat alle gewenste investeringen ook worden uitgevoerd. Tegelijkertijd spreekt er uit veel Wijkactieplannen wel een besef van de noodzaak tot investeringen in de speelterreinen en sportmogelijkheden in de wijk.

Uitzonderingen hierop zijn de gemeenten Alkmaar, Arnhem, Rotterdam en zoals eerder al gezegd Amsterdam. In de wijkactieplannen van deze gemeenten wordt niet of nauwelijks gesproken over investeringen in de speelterreinen. Wanneer dit gebeurt dan gebeurt dat in algemene termen. "Er moet geïnvesteerd worden in de speelterreinen". Of "samen met de bewoners gaan wij werken aan een aantrekkelijke speelvoorziening" of woorden van deze strekking.

Op het bovenstaande verhaal is nog wel een nuancering van toepassing de gemeente Deventer heeft geen investeringen in de openbare ruimte benoemd. Maar de bewoners van de Vogelaarwijk, Nieuwland, hebben een eigen budget om zelf aan de slag te kunnen met de openbare ruimte.

Bovendien zijn in het kader van de herstructurering 32 punten vastgesteld door bewoners die zij van groot belang achten en die worden bewaakt door de zogenaamde bewonerskopgroep, zo staat in het Wijkactieplan. Het is niet ondenkbaar dat het onderhoud van de openbare ruimte daarin is

⁶⁷ Website Richard Krajicek Foundation: 'Een playground is een plaats waar mensen kunnen spelen en /of sporten. Op een playground is plaats om te tennissen, te voetballen en om te basketballen. Daarnaast is het mogelijk om andere sporten aan bod te laten komen. Een playground beschikt over de mogelijkheid van het uitlenen van de noodzakelijk sportmaterialen'.

opgenomen. In het plan van de gemeente Dordrecht wordt het belang van goede speelplekken onderkend. Dordrecht is zich bewust van het feit dat deze momenteel onder de maat zijn, maar er zijn nog geen plannen geformuleerd om dit op te lossen. Het kan zijn dat de bewonersgroepen dit meenemen in hun initiatieven. Ook kan het zijn dat het deel uitmaakt van de stedenbouwkundige visie.

Het is niet te beoordelen of er in de wijkactieplannen van deze twee gemeentes voldoende of onvoldoende aandacht is voor de investeringen in de openbare ruimte. Mogelijk zijn het voorbeelden net als de gemeente Schiedam waar alle punten worden behandeld die bewoners hebben aangedragen tijdens bijeenkomsten voorafgaand aan het Wijkactieplan. In het Wijkactieplan wordt behandeld welke verbeteringen en aanpassingen wel kunnen worden gerealiseerd en welke niet. De projecten die niet worden gerealiseerd kosten teveel geld. Zo zal er worden geïnvesteerd in verlichting, een belangrijke straat in de wijk wordt verbeterd en krijgt het Beatrixpark een opknapbeurt. Ook in Leeuwarden wordt er samen met bewoners gewerkt aan een plan om de openbare ruimte van de wijk beter te maken. Hierbij is er nadrukkelijk niet alleen aandacht voor de sportmogelijkheden, maar ook volop aandacht voor het openbaar groen. Er is een plan ontwikkeld om het sport- en recreatiegebied grenzend aan de wijk een identiteit te geven die past bij de wijk. Op deze manier moeten ook bewoners van de wijk gaan recreëren in het gebied. Hiermee is het Wijkactieplan van de gemeente Leeuwarden een uitzondering. In de meeste Wijkactieplannen komt een investeringen in de openbare groenvoorzieningen niet terug. De gemeenten hebben vooral aandacht voor woningen en speelvoorzieningen. Rotterdam benoemt echter net als Leeuwarden voor enkele wijken wel concrete plannen om te investeren in de groenvoorzieningen. Zo is Rotterdam voornemens om de wijken op te fleuren met verplaatsbare plantschalen en bloempiramides en worden de Schie-oevers opgefleurd met bankjes. Ook Utrecht heeft geïnvesteerd in de openbare groenvoorziening, Park Transwijk in de wijk Kanaleneiland en wil dit ook gaan doen in de wijk Ondiep in het Wijnbesplantsoen. Het zijn de meest concrete voorbeelden van investeren in de openbare groenvoorziening.

5.5 Schoon, heel en veilig

De vraag is of de gemeente in de Wijkactieplannen laten zien dat zij voornemens zijn om de openbare ruimte beter op peil te houden. Door de verzorging van de openbare ruimte aan te pakken raken mensen meer betrokken bij hun wijk. Op deze manier kunnen zij het vertrouwen herwinnen dat de gemeente serieus voornemens is de aanpak van de wijken tot een succes te maken.

Aanbeveling 3 luidt: Zorg dat de openbare ruimte schoon, heel en veilig gehouden wordt.

Veilig is voor enkele gemeenten duidelijk de belangrijkste van de drie, schoon, heel en veilig. Er gaat vooral ingezet worden op toezicht en handhaving zo valt in de wijkactieplannen te lezen van de gemeenten die hier kort worden behandeld. Het realiseren van toezicht op vervuiling, woongedrag en naleving van verkeersregels is de doelstelling van de gemeente Arnhem. Dit moet door afgestemde inzet van verschillende reeds benoemde toezichthouders worden gerealiseerd. Inzet van particuliere beveiliging wordt niet uitgesloten. De maatregelen die getroffen gaan worden zijn in algemene termen benoemd. De gemeente Amersfoort wil contactpersonen aannemen die op de orde in de galerijen gaan letten. Verder komen er meer surveillanten (Boa's) die vervuiling en foutparkeerders etc. gaan bestraffen.. Op regulier schoonhouden van de openbare ruimte wordt verder niet ingezet. Het gaat in Amersfoort vooral om handhaving. De gemeente Nijmegen heeft in haar Wijkactieplan als laatste punt van het onderdeel "Hater Veilig" dat verder gaat over handhaving en veiligheid iets opgenomen over het onderhoud van de openbare ruimte. Fysieke tekortkomingen in het kader van veiligheid in de wijk die door de bewoners worden aangedragen zullen waar mogelijk worden aangepakt (herinrichting openbare ruimte, verlichting achterpaden, snoeien van overmatig groen, etc.) Het is het laatste punt en waar mogelijk wordt het uitgevoerd, bovendien gaat het om aanpassingen wanneer de veiligheid daarbij gebaat is. Daarmee lijkt het onderhouden en schoonhouden van de openbare ruimte voor de gemeente Nijmegen geen prioriteit. Schoon, heel en veilig gaat in het Wijkactieplan van Heerlen

louter over veiligheid. Het gaat onder meer om het terugdringen van overlast en criminaliteit. Er zijn echter ook Wijkactieplannen waar Schoon heel en veilig wel als een prioriteit geldt. Zo staat de volgende passage in het Wijkactieplan van de gemeente Eindhoven: *'Het realiseren van een schone, veilige en leefbare wijk is een noodzakelijke randvoorwaarde voor wijken waar mensen kansen hebben'*. De gemeente gaat vaker vuil ophalen, meer vegen, het groen beter onderhouden, etc. Tegelijkertijd gaat er ook extra worden ingezet op handhaving. Ook de gemeente Dordrecht onderstreept het belang van schoon, heel en veilig. In haar Wijkactieplan beschrijft zij een uitgebreide set maatregelen die zijn vastgesteld om het niveau van de openbare ruimte op peil te houden. Ook in Schiedam waar bewoners zelf hebben meegeschreven aan het Wijkactieplan is er aandacht voor het schoon houden. In overleg met bewoners worden er per jaar 20 extra vuilnisbakken geplaatst. De buurtschouw wordt verder geprofessionaliseerd. Verder komt er een experiment met de reinigingsdienst om bewoners meer zeggenschap over de inzet van deze dienst te geven. De haalbaarheid van alle plannen was nog niet bekend bij de verschijning van het Wijkactieplan, maar werd wel onderzocht, en er zijn vervangende maatregelen opgesteld voor wanneer de originele doelstellingen niet haalbaar blijken te zijn.

De volgende passage komt uit het Wijkactieplan van de gemeente Den Haag voor de Schilderswijk: *'Een schone Schilderswijk is een basisvoorwaarde voor een leefbare wijk waar je trots op kunt zijn. De veelal vervuilde portieken, de weinig zorgvuldig ingerichte en vaak vervuilde openbare ruimte hebben een negatieve invloed op de leefbaarheid van de wijk. Bewoners voelen zich niet trots en daarmee ook niet verantwoordelijk voor hun straat en portiek'*.

Uit deze passage blijkt dat de gemeente het belang van de aanbeveling voor deze wijk onderstreept. De motivering die spreekt uit de passage, mensen moeten weer trots worden op hun wijk en zich verantwoordelijk voelen voor de wijk, is ook naar voren gekomen in de gesprekken met de projectleiders van de Sociale Herovering. Hetgeen heeft geresulteerd in deze 3^e aanbeveling.

Naast de gemeenten waar er volop aandacht is voor het schoon, heel en veilig principe zijn er ook gemeentes waar dit niet het geval is. De redenen hiervoor kunnen uiteenlopen. Zo blijkt uit het Wijkactieplan van de gemeente Zaanstad dat er in de Vogelaarwijk van deze stad een heel ander probleem speelt binnen het thema schoon. Schoon richt zich in de wijk Poelenburg vooral op de milieukwaliteit. Deze staat onder druk door fijnstof afkomstig van de A8 en uit het westelijk havengebied van Amsterdam. Deze problemen wil de gemeente Zaanstad oplossen, maar zij is daarbij afhankelijk van verschillende andere partijen.

Opmerkelijk is ook dat, hoewel er in Leeuwarden uitgebreide aandacht is voor aanpassingen van de openbare ruimte, er geen expliciete aandacht is voor het onderhoud van de openbare ruimte. Ook Deventer heeft het thema schoon, heel en veilig niet opgenomen, maar bewoners hebben een eigen budget om zelf initiatieven te kunnen ontplooiën. Bovendien zijn in het kader van de herstructurering 32 punten vastgesteld door bewoners die zij van groot belang achten en die worden bewaakt door de bewonersgroep.

5.6 Besluit

Allereerst wordt nogmaals benadrukt dat de Wijkactieplannen volgens het ministerie van VROM een aanvulling zijn op regulier beleid⁶⁸. Mogelijk zijn aanbevelingen dus niet verwerkt in de Wijkactieplannen, omdat zij in ander bestaand beleid worden ondervangen. Zo is het mogelijk dat een gemeente die bijvoorbeeld schoon, heel en veilig niet of nauwelijks terug laat komen wel al beleid heeft voor alle wijken in de stad, waarbij er extra inzet is op het schoonhouden en onderhouden van de openbare ruimte. Tegelijkertijd geven de projectleiders van de Sociale Herovering aan dat dit de aanbevelingen zijn die extra aandacht verdienen in de achterstandswijken. In de looptijd van de Sociale Herovering en daarvoor is er blijkbaar in onvoldoende mate aandacht geweest voor deze aanbevelingen in het beleid gericht op de achterstandswijken.

De reden dat de aanbevelingen nog niet volledig zijn meegenomen in de Wijkactieplannen is niet

68 Ministerie van VROM, (2007), p. 8, Dijken, Van e.a., (2007), p 7.

onderzocht. Er zijn vele mogelijkheden denkbaar. Zo kan het zijn dat de Wijkactieplannen te kort op de Sociale Herovering zijn geformuleerd, waardoor de lessen van de Sociale Herovering in onvoldoende mate verwerkt konden worden in de Wijkactieplannen. De aanpak van de achterstandswijken is een belangrijk onderwerp voor het huidige kabinet. De gemeenten zijn afhankelijk van ondersteuning van het kabinet. Het is denkbaar dat wanneer het kabinet plannen gericht op deze aanbevelingen verminderd waardeert, gemeenten ervoor kiezen deze minder uitgebreid of niet op te nemen in hun Wijkactieplan. Dit ten einde de ondersteuning van het kabinet niet te verliezen. Ook is het mogelijk dat de Wijkactieplannen inmiddels verder ontwikkeld zijn en dat aanbevelingen nu verwerkt zijn in het Wijkactieplan. Ten tijde van dit onderzoek zijn er echter geen nieuwe Wijkactieplannen gepubliceerd op de website van het ministerie van VROM. Hiermee is de beperking van de implicaties van de scores op de aanwezigheid van de aanbevelingen en de uitwerking van de aanbevelingen in de Wijkactieplannen aangegeven. In het kort zullen nog de opmerkelijkste resultaten worden gepresenteerd.

Gemeenten hebben veel aandacht voor de problemen van bewoners. Zij richten zich in de Wijkactieplannen nadrukkelijk op multiprobleemgezinnen en intensieve begeleiding van kinderen en hun ouders om problemen vroegtijdig te signaleren en op te lossen. Voor deze groep is er een uitgebreide set maatregelen en doelstellingen. Dit geldt ook voor de groep werkelozen, werk is een belangrijk thema binnen alle Wijkactieplannen. Het benutten van de talenten, wensen en ideeën van overige bewoners komt slechts in een aantal Wijkactieplannen inclusief maatregelen en doelstellingen naar voren, te weten Deventer, Dordrecht, Leeuwarden en Schiedam.

Investeringen in de openbare ruimte beperken zich in veel Wijkactieplannen tot het aanpassen van het woningenbestand in de wijken. In bijna alle plannen is wel minimaal het belang van een mooie openbare ruimte onderstreept. Overigens is het zeer wel mogelijk dat de score op deze aanbeveling vertekend is doordat Dordrecht en Deventer niet goed scoren. In het Wijkactieplan van deze gemeenten is het opknappen van de openbare ruimte niet opgenomen, maar het is bijvoorbeeld denkbaar dat dit onderwerp is opgenomen in de Deventer Wijkaanpak waarin aan bewoners 80.000 euro beschikbaar wordt gesteld om zelf gericht investeringen te verrichten. Bovendien hebben de bewoners van de Deventer Vogelaarwijk 32 punten aangedragen die verbetering behoeven. In het geval van Dordrecht is het mogelijk dat het investeren in de openbare ruimte alleen plaats heeft gekregen in de stedenbouwkundige visie die daar in samenwerking met bewoners is geformuleerd.

Schoon, heel en veilig zo is het thema genoemd door verschillende projectleiders van de Sociale Heroveringgemeenten en zo wordt het ook terug gevonden in verscheidene Wijkactieplannen. Veiligheid, handhaving en bestrijding van overlast zijn daarbij de belangrijkste speerpunten. Opvallend is dat veel gemeenten heel duidelijk het belang onderstrepen van schoon, heel en veilig. Bij enkele gemeenten heeft dit ook al geresulteerd in een Wijkactieplan waarin volop aandacht is voor het schoonhouden en bijhouden van de openbare ruimte. Tegelijkertijd zijn er ook gemeenten die zich uitsluitend op handhaving richten of volledig voorbij gaan aan de aanbeveling. Mogelijk dat de score van de Wijkactieplannen op deze aanbeveling positiever uit had kunnen pakken wanneer meer inzichtelijk zou zijn waar bewoners voor kiezen. In de gemeente Deventer bijvoorbeeld mogen bewoners met hun eigen budget aan de slag. Uit het Wijkactieplan van de gemeente Deventer blijkt niet voor welke zaken de bewoners hun budget gaan aanwenden. Met dit tweede empirische gedeelte zijn de antwoorden op de onderzoeksvragen die ten grondslag liggen aan dit onderzoek gevonden. Zij worden gepresenteerd in de conclusie.

6 Conclusie

6.1 Inleiding

Op basis van de voorafgaand beschreven empirische bevindingen zal ik via de beantwoording van de onderzoeksvragen de centrale vraagstelling beantwoorden, namelijk:

'Hoe kan participatie van bewoners van achterstandswijken worden bevorderd, volgens de projectleiders Sociale Herovering'?

Allereerst ga ik in op de drie groepen bewoners die er op basis van het project Sociale Herovering in de achterstandswijken zijn te onderscheiden. Voor iedere groep benoem ik op welke wijze zij participeren in de aanpak van hun wijk. Vervolgens wordt het thema vertrouwen behandeld omdat dit de belangrijkste voorwaarde voor participatie blijkt te zijn. Er wordt ingegaan op de vraag hoe gemeenten het vertrouwen van bewoners van de achterstandswijken kunnen herwinnen.

In de paragraaf eindconclusie ga ik in op de vraag hoe de aanbevelingen die binnen het empirisch onderzoek zijn geformuleerd zich verhouden tot de aanbevelingen ter bevordering van de participatie van burgers in het algemeen. Verder wordt er een antwoord gegeven op vraag in hoeverre de aanbevelingen die voortkomen uit de bevindingen van de Sociale Herovering zijn verwerkt in de Wijkactieplannen.

6.2 Drie groepen bewoners

Binnen het project Sociale Herovering onderscheiden de projectleiders 3 groepen bewoners. Allereerst de groep Burgemeesters en gestaalde kaders, zij worden zo genoemd, omdat het een groep bewoners betreft die gekend is in de overleggen in de wijk. Zij zijn al langere tijd betrokken bij de wijk in verschillende initiatieven. Het is een groep bewoners die zich laat kenmerken door een grote maatschappelijke betrokkenheid. Zij willen graag de leefbaarheid van de wijk behouden of terug brengen naar een gewenst niveau. De mensen in deze groep staan over het algemeen hoger op de maatschappelijke ladder. Deze aanduiding van de projectleiders houdt in dat zij niet te kampen hebben met de problematiek die de groep inactieven kenmerkt. Zij hebben vaak een opleiding genoten en hebben een baan of een baan gehad.

Vervolgens is er een groep bewoners met directe belangen. Zij participeren in de aanpak van hun wijk op het moment dat zij worden aangesproken op belangen die zich dicht bij hun persoonlijke interesses en belangen bevinden. Van de initiatieven profiteert overigens vervolgens wel de rest van de wijk, straat of buurt. De participatie van deze mensen is naast de persoonlijke interesse ook sterk verbonden met de realisatie van het project. Wanneer bijvoorbeeld door mensen met jonge kinderen gezamenlijk met enkele burens een plan voor een speeltuin is gerealiseerd dan houdt de participatie van deze groep vaak weer op. Gemeenten proberen wel deze mensen te betrekken bij nieuwe initiatieven of bij meer structurele overlegvormen waar de burgemeesters en gestaalde kaders deel vanuit maken, maar gemeenten slagen hier slechts in zeer beperkte mate in.

Tot slot kan de groep inactieven worden onderscheiden. De mensen in deze groep participeren niet in de aanpak van de wijk. Dit kan komen, doordat zij geen interesse hebben, maar veelal komt de non-participatie door persoonlijke problemen waar deze mensen mee te kampen hebben. In de achterstandswijken is een grote groep mensen die geen opleiding volgt of heeft gevolgd. Veel mensen zijn werkloos en hebben daardoor niet of nauwelijks inkomsten. Als gevolg hiervan hebben mensen een beperkt sociaal netwerk en een grote groep mensen participeert nauwelijks in de samenleving. Participatie van deze groep gaat over maatschappelijke participatie, wanneer mensen uit deze groep gaan participeren dan is dit niet in de aanpak van de wijk. Participatie betekent voor deze mensen dat ze achter de voordeur vandaan komen, in veel gevallen letterlijk. Zij nemen deel aan initiatieven die in de wijk zijn gestart om deze moeilijke bereikbare groep onderdeel te laten zijn van het openbaar leven in de wijk. De initiatieven zijn vaak gericht op het bestrijden van de problemen waar de non-participatie uit voortkomt.

6.3 Vertrouwen herwinnen

De bewoners van de achterstandswijken koesteren een groot wantrouwen tegen de overheid in zijn algemeenheid en ook tegenover het project Sociale Herovering, zeker in het begin. Voor de groep burgemeesters en gestaalde kaders verschilt dit van stad tot stad. Er zijn voorbeelden waar de groep samen met de gemeente al langer bezig is en er een band van vertrouwen is ontwikkeld waardoor de gemeenten direct op de steun van deze groep kon rekenen. Er zijn echter ook voorbeelden van steden waar de groep burgemeesters en gestaalde kaders door teleurstellingen in het verleden en het gevoel dat zij niet gehoord en niet serieus genomen worden, het vertrouwen in de gemeente verloren is.

Voor de groep bewoners met directe belangen geldt dat zij het gevoel koesteren dat hun plannen toch niet worden uitgevoerd. Groepen bewoners komen wel op buurtgesprekken of zij geven hun wensen aan in huis-aan-huis-bezoeken, maar zij willen toch vooral eerst resultaat zien.

Gemeenten moeten dus kortom veelal eerst het vertrouwen van bewoners herwinnen voordat bewoners willen gaan participeren in de aanpak van de wijken. Gemeenten kunnen het vertrouwen herwinnen door 'concreet' dingen te doen. Bewoners willen concrete fysieke veranderingen zien voordat zij geloven dat het de gemeente serieus is met de aanpak van hun wijk. Het plaatsen van speeltuinen en de aanpassing van de openbare ruimte zijn zichtbare veranderingen die tot resultaat worden gerekend door de bewoners van achterstandswijken. Bestrijding van sociale problematiek als criminaliteit, werkloosheid en hulp voor multiprobleemgezinnen, is niet tastbaar en daardoor verminderd zichtbaar. Bewoners zien letterlijk op dit vlak de resultaten niet en in de beoordeling van de aanpak worden deze resultaten door bewoners dan ook niet meegenomen, terwijl het de kern is van de problematiek die door de overheid voor deze wijken is benoemd. Om het vertrouwen van de bewoners te herwinnen zal de overheid dan ook moeten inzetten op fysieke veranderingen naast de opleidingstrajecten, reïntegratieprojecten, en aanpakken voor multiprobleemgezinnen die door gemeenten en maatschappelijke organisaties worden opgezet om de achterstandswijken verder te helpen. Hierbij moet de gemeente ook laten zien dat de wijken er toe doen door ze schoon te houden ook dit is een vorm van fysiek resultaat dat zichtbaar is voor bewoners en leidt tot meer vertrouwen. De drie aanbevelingen die zijn geformuleerd op basis van de bevindingen uit de Sociale Herovering zijn nog niet volledig opgenomen in de Wijkactieplannen. De aanbevelingen luiden als volgt:

Aanbeveling 1 luidt: Zorg dat je de bewoners van de wijk kent en hun individuele interesses, mogelijkheden en beperkingen.

Aanbeveling 2 luidt: Investeer in het opknappen van de openbare ruimte door het herstellen of aanleggen van het openbaar groen en speelterreinen, etc.

Aanbeveling 3 luidt: Zorg dat de openbare ruimte schoon gehouden wordt.

De aanbevelingen zijn gericht op het herwinnen van het vertrouwen van de bewoners van de achterstandswijken. Gebrek aan vertrouwen is één van de voornaamste redenen om niet te participeren in de aanpak van de wijk. Het herwinnen van vertrouwen is daarmee essentieel om te zorgen dat bewoners van achterstandswijken in de toekomst willen participeren in de aanpak van minister Vogelaar.

6.4 Eindconclusie

De centrale vraag, *'Hoe kan participatie van bewoners van achterstandswijken worden bevorderd, volgens de projectleiders Sociale Herovering'?*, kent geen eensluidend antwoord. De vraag bevat namelijk een misvatting die gemeenten volgens de eerste aanbeveling niet mogen maken. Bewoners mogen niet als een homogene groep opgevat worden als het gaat om participatie in de aanpak van de wijk. De persoonlijke kenmerken van de bewoner bepalen of zij wel of niet participeren in de aanpak van de wijk. Ook het moment van participatie kan van persoon tot persoon verschillen. Wel kan in zijn algemeenheid gezegd worden dat gemeenten moeten investeren in het herwinnen van vertrouwen

door aan de hand van positieve, fysieke veranderingen in de wijk te laten zien dat de aanpak van de wijk serieus wordt aangepakt. In het theoretische hoofdstuk van dit onderzoek zijn 7 aanbevelingen gepresenteerd ter bevordering van de participatie van burgers in het algemeen. Het ging om de volgende aanbevelingen die in de verkende literatuur naar voren kwamen:

- Differentiatie naar burger
- Faciliteer burgers.
- Timing van de participatie van burgers.
- Duidelijkheid over de rollen.
- Zorg voor vertrouwen.
- Breng resultaten onder de aandacht.
- Participatie moet beklijven, niet verdwijnen.

Differentiatie naar burgers is ook in de achterstandswijken van groot belang. De manier waarop participatie door de verschillende bewoners vorm gegeven kan worden verschilt. In dit onderzoek is gesproken over drie groepen bewoners. Het is echter duidelijk geworden dat voor een zo effectief mogelijke benadering van bewoners je deze bewoners en hun mogelijkheden, wensen, ideeën en problemen moet kennen. Alleen op deze manier kunnen zij passend worden benaderd en een passend aanbod vergroot de kans op participatie.

In het project Sociale Herovering is er vooral gekeken naar wat bewoners al konden betekenen op het gebied van participatie. Er is geen uitgesproken focus geweest op het faciliteren van bewoners. Uitzondering op deze regel is de gemeente Dordrecht geweest. Hier is aan bewoners gevraagd welke ondersteuning zij graag wilden ontvangen en deze ondersteuning is vervolgens ook aan hen geleverd.

Timing van de participatie van burgers lijkt in de achterstandswijken vooral van toepassing op de situatie van bewoners. Wanneer zij behoren tot de groep inactieven en zich dagelijks bezighouden met overleven dan is dat niet de tijd om deze bewoners te laten participeren. Deze bewoners hebben ondersteuning nodig om hun dagelijkse zorgen het hoofd te bieden alvorens zij kunnen gaan participeren. De timing van participatie zoals die is beschreven in het theoretisch gedeelte kwam echter wel weer naar voren in de situatie van de gemeente Den Haag. Bewoners voelden zich hier gepasseerd door de gemeente toen er zonder overleg een camper op hun plein kwam om ideeën in te zamelen over de aanpak van de wijk.

Duidelijkheid gaat in de achterstandswijk vooral over duidelijkheid van hoe lang de realisatie van beleid gaat duren. Bewoners hebben niet altijd een idee van de lange adem die is vereist voordat hun plan is gerealiseerd. Rollen van bestuurders en bewoners binnen het beleidsproces zijn niet als belangrijk thema naar voren gekomen.

Vertrouwen is het belangrijkste thema in de bevordering van de participatie van bewoners. In het theoretisch gedeelte werd al kenbaar gemaakt dat interactief beleid moet beklijven en niet zomaar verdwijnen. Bewoners van achterstandswijken vragen hier ook om. In een keer is er veel mogelijk in de wijk en krijgt de bewoner gaandeweg vertrouwen in het feit dat er iets gerealiseerd kan worden in de wijk. Dit vertrouwen moet worden herwonnen, want vertrouwen in de overheid is in de achterstandswijken slechts heel beperkt aanwezig. Opvallend resultaat is dat de belangrijkste manier om vertrouwen te herwinnen in de achterstandswijken het tonen van resultaat is. In het theoretisch gedeelte bleek dat resultaten niet altijd duidelijk genoeg herkenbaar zijn. Voor bewoners van de achterstandswijken geldt dat zij bijna louter fysieke veranderingen in de omgeving herkennen als resultaat van de aanpak. Het is dan ook van groot belang om fysieke resultaten te realiseren ten einde het vertrouwen van de bewoners te herwinnen en vervolgens te behouden. Niet fysieke resultaten zoals re-integratietrajecten moeten zichtbaar worden gemaakt en zelfs dan worden zij minder herkend als resultaat door de bewoners.

Er zijn duidelijk overeenkomsten tussen de aanbevelingen die in het theoretisch gedeelte van dit

onderzoek zijn geformuleerd en de aanbevelingen die naar aanleiding van het empirisch onderzoek zijn geformuleerd. De aanbevelingen die op basis van de empirische gegevens zijn geformuleerd vullen de algemene aanbevelingen verder in voor de bewoners van achterstandswijken.

In het tweede empirische gedeelte van dit onderzoek is gekeken in hoeverre de aanbevelingen voortkomend uit de Sociale Herovering reeds in de Wijkactieplannen zijn opgenomen. De aanbevelingen zijn duidelijk niet volledig opgenomen in de Wijkactieplannen. De vraag blijft bestaan of dit ook betekent dat deze aanbevelingen niet worden meegenomen in de aanpak van de Vogelaarwijken. De Wijkactieplannen zijn aanvullingen op regulier beleid er kan dan ook geen uitspraak worden gedaan of de aanbevelingen worden meegenomen in het kader van de aanpak van de Vogelaarwijken. Er kan slechts geconcludeerd worden dat de aanbevelingen niet in alle Wijkactieplannen zijn opgenomen. De implicaties hiervan zullen nader onderzocht moeten worden. Hierop wordt verder ingegaan in het hoofdstuk Aanbevelingen.

7 Aanbevelingen

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk formuleer ik aanbevelingen naar aanleiding van het door mij verrichte onderzoek. Deze aanbevelingen zijn onderverdeeld in 2 gedeeltes. Allereerst presenteer ik aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek naar burgerparticipatie in achterstandswijken. Hierbij ga ik allereerst in op hoe de gegevens van dit onderzoek verder geverifieerd kunnen worden.

Vervolgens zal ik ingaan op de mogelijk interessante onderzoeksgebieden die mij voor het voetlicht zijn gekomen bij de uitvoering van dit onderzoek.

In het tweede gedeelte van de aanbevelingen zullen aanbevelingen worden geformuleerd voor de ambtelijke en bestuurlijke praktijk. De constatering, dat de aanbevelingen nog niet volledig verwerkt zijn in de Wijkactieplannen, verdient de aandacht van de bestuurders en ambtenaren die zich bezig houden met de aanpak van de Vogelaarwijken.

7.2 Aanbeveling voor verder wetenschappelijk onderzoek

In dit onderzoek hebben de projectleiders van de Sociale Herovering uitspraken gedaan over de bewoners van achterstandswijken. Het zou interessant zijn om via een casestudy te onderzoeken of de bevindingen van dit onderzoek overeenkomen met de perceptie van de bewoners zelf. Er zou onderzoek verricht kunnen worden in één Sociale Heroveringwijk.

Een andere mogelijkheid is om de bevindingen door middel van een enquête onder bewoners van een achterstandswijk of achterstandswijken verder te valideren. Het voordeel van een kwantitatieve methode is dat er een representatieve steekproef van de onderzoekspopulatie kan worden genomen.

Naast onderzoeken die beogen de validiteit van dit onderzoek te testen kan er in de toekomst ook meer onderzoek verricht worden naar de bevordering van burgerparticipatie in algemene zin, evenals naar de bevordering van de participatie van bewoners van achterstandswijken. De komende jaren zal er veel aandacht zijn voor de situatie rondom de achterstandswijken. De aanpak van de achterstandswijken is een proces van minimaal 10 jaar. Het is interessant om na te gaan welke instrumenten ter bevordering van de participatie van burgers of bewoners effectief blijken te zijn. Dergelijke descriptieve onderzoeken zijn slechts minimaal beschikbaar. Er lijkt op dit terrein dan ook nog genoeg wetenschappelijke kennis te vergaren.

Een belangrijke vraag die onbeantwoord blijft na dit onderzoek is de vraag of de aanbevelingen die geformuleerd zijn op basis van de bevindingen van de Sociale Herovering, meegenomen worden in de aanpak van de Vogelaarwijken. De aanbevelingen zijn niet volledig verwerkt in de Wijkactieplannen. Het feit dat de projectleiders van de Sociale Herovering extra aandacht vragen voor deze aanbevelingen maakt het aannemelijk dat deze aanbevelingen tot op heden onvoldoende zijn meegenomen in de aanpak van de achterstandswijken. Ook hier zouden casestudies gehouden kunnen worden waar het totale beleid van een stad voor de aanpak van haar Vogelaarwijk wordt onderzocht. Op deze manier zou nagegaan kunnen worden of de aanbevelingen reeds zijn meegenomen in ander beleid dan het Wijkactieplan. Het zou echter een zeer omvangrijk onderzoek worden daar een onderzoeker dan al het beleid moet onderzoeken dat in de loop der jaren voor een wijk is geformuleerd.

7.3 Aanbevelingen voor ambtelijke en bestuurlijke praktijk

Voor de ambtelijke en bestuurlijke praktijk zijn ook meerdere aanbevelingen geformuleerd. Allereerst is gebleken dat de aanbevelingen ter bevordering van de participatie van bewoners van achterstandswijken niet volledig zijn verwerkt in de Wijkactieplannen. De aanbevelingen lijken in belangrijke mate bij te kunnen dragen aan het succesvol aanpakken van de Vogelaarwijken. Gemeenten zouden dan ook na moeten gaan of zij de aanbevelingen die in dit onderzoek zijn geformuleerd onderdeel laten zijn van hun interactief beleid in de aanpak van de achterstand van de Vogelaarwijken.

Een grote uitdaging ligt ook voor het ambtelijke en bestuurlijke apparaat in het vraaggericht

maken van de organisatie. Het is belangrijk dat interactief beleid en burgerparticipatie beklijven. Om dit te bewerkstelligen moet interactief beleid niet een middel zijn voor het oplossen van enkele beleidsvraagstukken. Interactief beleid moet onderdeel worden van de vaste werkprocessen van de organisatie. Alleen op deze manier kan er een duurzame relatie tussen de overheid en haar burgers worden opgebouwd. In het kader van dit onderzoek is de ambtelijke organisatie niet onderzocht maar veel respondenten hebben laten weten dat de vraaggerichtheid van hun gemeente nog onder de maat is. Door veel van hun collega's wordt toch nog vooral aanbodgedreven omgegaan met interactief beleid en burgerparticipatie.

8 Evaluatie

In dit hoofdstuk presenteer ik een eigen evaluatie van dit onderzoek. Hierbij zal ik ingaan op de sterke en zwakke punten van dit onderzoek. In de conclusie heb ik de bevindingen van dit onderzoek reeds gepresenteerd en in de voorafgaande hoofdstuk is beschreven hoe deze resultaten tot stand zijn gekomen. Nu zal ik ingaan op de sterke en zwakke punten van dit onderzoek. Allereerst is het zo dat de voorwaarden en motivaties van bewoners van achterstandswijken om te participeren zijn verwoord door een groep respondenten die zelf niet bewoners zijn van de achterstandswijken. Projectleiders van 11 Sociale Heroveringgemeenten hebben uitspraken gedaan over wat volgens hen voorwaarden en motieven zijn voor bewoners van de achterstandswijken om te participeren. Hierbij moet worden aangetekend dat vooral antwoord is gegeven op de vraag of bewoners wel of niet direct participeren in de aanpak van hun wijk. De projectleiders van de Sociale Herovering representeren een eigen perceptie van de werkelijkheid, zoals in de methode van onderzoek ook al is benadrukt. Desondanks is het van belang om op deze plaats nogmaals te benadrukken dat de uitspraken over voorwaarden en motieven voor participatie van bewoners afkomstig zijn van de projectleiders die zelf actief zijn geweest in de aanpak van achterstandswijken in het project Sociale Herovering. Om verder inzicht te krijgen in de persoonlijke motivaties en afwegingen die bewoners van achterstandswijken maken zou er onderzoek moeten worden verricht waarbij de bewoners van de achterstandswijken zelf als respondent optreden. In het kader van dit onderzoek was dit voor mij praktisch niet te organiseren.

Het projectmatige karakter van Sociale Herovering kan de uitkomsten van dit onderzoek beïnvloed hebben. Per gemeente is er slechts beperkt geld en tijd beschikbaar geweest, zoals altijd in het openbaar bestuur moeten er dan (beleids)keuzes gemaakt worden. De focus op fysieke projecten kan voortkomen uit de relatief korte looptijd van een jaar van Sociale Herovering. Ook kan het zijn dat bewoners de tijdsperiode en impact van het project niet of slecht hebben kunnen inschatten of zij hebben mogelijk juist omwille van het projectmatige karakter afgezien van participatie. Deze bedenkingen om duidelijk te maken dat er vele factoren denkbaar zijn die de participatie van bewoners kunnen hebben beïnvloed. Aan deze factoren is binnen dit onderzoek verder geen aandacht besteed.

Aan dit onderzoek hebben 11 projectleiders hun medewerking verleend. Hiermee is slechts de ervaring van een gemeente, Rotterdam buiten beschouwing gebleven. Waar bij kwalitatief onderzoek normaliter slechts een gedeelte van de totale onderzoekspopulatie optreedt als respondent was dat in dit onderzoek 93,5%, namelijk 11 van de 12 projectleiders. Dit heeft er in geresulteerd dat de antwoorden en meningen van de projectleiders op valide wijze gerepresenteerd konden worden als de afspiegeling van de mening van de projectleiders.

Vervolgens zijn er aanbevelingen geformuleerd op basis van de uitkomsten van de interviews met de projectleiders. Of deze aanbevelingen reeds zijn opgenomen in de Wijkactieplannen is vervolgens geanalyseerd door een analyse van alle 40 Wijkactieplannen. Hierbij moet worden aangetekend dat deze Wijkactieplannen niet op zichzelf staan en dat regulier beleid naast deze Wijkactieplannen van kracht blijft. Wanneer de aanbevelingen niet zijn opgenomen in de Wijkactieplannen betekent dit dus niet dat de aanbevelingen door de bewuste gemeenten niet worden meegenomen in de aanpak van de achterstandswijken. Op basis van de score kan echter wel geconcludeerd worden dat het aanbeveling verdient voor iedere gemeente om na te gaan of de aanbevelingen zijn meegenomen in het gemeentelijk beleid voor de aanpak van de Vogelwaardwijken die zich binnen de gemeentegrenzen bevinden.

Tot slot is het goed om te benadrukken dat de bevindingen van dit onderzoek zich binnen een specifieke context afspelen. Het gaat om percepties van projectleiders die binnen een project ervaringen hebben opgedaan met de participatie van bewoners van achterstandswijken. In hoeverre deze bevindingen generaliseerbaar zijn op de participatie van alle bewoners van achterstandswijken bij alle soorten van interactief beleid kan op basis van dit onderzoek dan ook niet gezegd worden.

Wel heeft dit onderzoek geleerd dat bewoners van achterstandswijken niet als een homogene groep kan worden gezien. Zij hebben verschillende motieven om wel of niet te participeren in de aanpak van hun wijk. Om als overheid iedere bewoner effectief te kunnen benaderen is het van groot belang om vanuit dit bewustzijn te opereren. Anderzijds is het heel belangrijk om vervolgens te zorgen dat je als gemeente de bewoner kent die je vraagt te participeren, zodat de vorm van participatie die gevraagd wordt passend is voor de bewoner.

9 Bibliografie

Literatuur:

- Baarda, D., B., Goede, de, M.P.M., 'Basisboek Methoden en Technieken, handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek', Stenfert Kroese, Groningen, 2001.
- Banister, P., Burman, E., Parker, I., Taylor, M., Tindall, C., 'Interviewing, hoofdstuk 4 in Qualitative methods in psychology: A research guide, OUP, Buckingham, 1995.
- Beukenholdt-ter Mors, M.A., Daemen, H.H.F.M., Schaap, L., 'Participatiebevordering in het Nederlands Openbaar Bestuur, 1975-2000: Een nadere analyse van evaluaties', Center for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002.
- Bovens, M.A.P., 'De vierde macht revisited: Over ambtelijke macht en publieke verantwoording', oratie Universiteit Utrecht, Utrecht, 2000.
- Brink van den, G., (red), 'Prachtwijken?!, De mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken', Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2007.
- Dijken, van, K., Geerdes, C., 'Bevindingen Wijkactieplannen Krachtwijken 1^e tussenrapportage januari 2007', Nicis Institute, Den Haag, 2008.
- Duyvendak, J.W., Hortulanus, R., 'De gedroomde wijk, methoden mythen en misvattingen in de nieuwe wijkaanpak', Forum, Utrecht, 1999.
- Edelenbos, J., 'Proces in vorm, procesbegeleiding van interactieve beleidsvorming over lokale ruimtelijke projecten, Lemma, Utrecht, 2000.
- Edelenbos, J., Monnikhof, R., 'Lokale interactieve beleidsvorming, een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie', Lemma, Utrecht, 2001.
- Edelenbos, J., 'Buurtgericht beleid en vertrouwen', in 'Openbaar bestuur', jaargang 16, aflevering 3, p.24 – p.25, Samson H.D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, 2006.
- Engbersen, G., Snel, E., Weltevrede, A., 'Sociale Herovering in Amsterdam en Rotterdam, één verhaal over twee wijken', WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/ Amsterdam, 2005.
- Edwards, A., Schaap, L., 'Burgerparticipatie in Rotterdam', Centre for Local Democracy (CLD), Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006.
- Graaf de, L., 'Gedragen beleid, een bestuurskundig onderzoek naar interactief beleid en draagvlak in de stad Utrecht', Eburon, Delft, 2007.
- Hazeu, C.A., Boonstra, N.G.J., Jager-Vreugdenhil, M., Winsemius, P., 'Buurinitiatieven en buurtbeleid in Nederland anno 2004', WRR,/ Pallas Publications, Den Haag/ Amsterdam, 2005.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E., Duyvendak, J.W., 'Wat burgers bezielt, een onderzoek naar burgerinitiatieven', Universiteit van Amsterdam/ NICIS Kenniscentrum Grote Steden, Amsterdam 2006.
- Korsten, A.F.A., Tops, P.W., (red), 'Lokaal bestuur in Nederland, inleiding in de gemeentekunde', Samsom, Alphen aan den Rijn, 1998.
- Ministerie van VROM, Wonen, Werken en Integratie, 'Actieplan Krachtwijken; Van Aandachtswijk naar Krachtwijk', Den Haag, 2007.

- Oude Vrielink, M., Wijdeven van de, T., 'Met vertrouwen vooruit in de Deventer Wijkaanpak, over werken vanuit vertrouwen in de buurt (deel1)', Universiteit van Tilburg, Tilburg, 2008.
- Pröpfer, I.M.A.M., Litjens, B., Weststeijn, E., 'Wanneer werkt participatie?, een onderzoek bij de gemeenten Dordrecht en Leiden naar de effectiviteit van burgerparticipatie en inspraak, Vught, 2006.
- Pröpfer, I.M.A.M., Steenbeek, D.A., 'De aanpak van interactief beleid, elke situatie is anders, Cotuinho, Bussum, 2001.
- Punch, K.F., 'Collecting qualitative data', hoofdstuk 9 in Punch, K.F., 'Introduction to social research: Philosophy, politics and practice, Sage, Londen, 1998.
- Riesman, C.K., 'Theoretical contexts, hoofdstuk 1 in 'Narrative Analysis', Sage, Londen, 1993.
- Tops, P.W., Depla, P.F.G., Manders, P.J.C., 'Verhalen over coproductie. De praktijk van politieke en bestuurlijke vernieuwing in Noord-Brabantse gemeenten, Katholieke Universiteit Tilburg, Tilburg, 1996.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), 'Vertrouwen in de buurt', Amsterdam University Press, Amsterdam, 2005.
- Weterings, R., Tops, P.W., 'Beelden bij samenwerken aan leefbaarheid, over coproducties in Breda Noordoost', Katholieke Universiteit Brabant, 2001.
- Wittebrood, K., Dijk, T., 'Aandacht voor de wijk, effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid', SCP, Den Haag, 2007.

Tweede Kamerstukken:

- TK 2006-2007, 30995, nr. 1.
- TK 2006-2007, 30995, nr. 2.
- TK 2006-2007, 30995, nr. 3.
- TK 2006-2007, 30995, nr. 5.

Websites:

- Actieplan Krachtwijken, laatst bekeken op 5 augustus 2008.
<http://www.vrom.nl/get.asp?file=docs/publicaties/7376.pdf>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), laatst bekeken op 11 februari 2008.
http://www.minbzk.nl/onderwerpen/grote_steden/grotestedenbeleid/nieuws_en?ActfId=t=98491
- Regeerakkoord, laatst bekeken op , 9 september 2008.
http://www.regering.nl/Het_kabinet/Regeerakkoord#internelink1.
- Regeringsverklaring, laatst bekeken op 30 maart 2008.
<http://www.regering.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=72231>
- Richard Krajicek Foundation, laatst bekeken op 10 september 2008.
<http://www.krajicek.nl/playgrounds/default.asp>
- Troonrede 2003, laatst bekeken op 26 februari 2008.

<http://www.regering.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=48749>

- Troonrede 2007, laatst bekeken op 26 februari 2008.
http://www.regering.nl/Het_kabinet/Troonrede_2007
- Wijkactieplannen, laatst bekeken op 9 september 2008.
<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=31001>

10 Bijlages

10.1 De 40 probleemwijken geselecteerd door minister Vogelaar⁶⁹

Gemeente	Wijknaam
Alkmaar	Overdie
Amersfoort	De Kruiskamp
Amsterdam	Amsterdam Noord
Amsterdam	Nieuw-West
Amsterdam	Bos en Lommer
Amsterdam	Amsterdam Oost
Amsterdam	Bijlmer
Arnhem	Klarendal
Arnhem	Presikhaaf
Arnhem	Het Arnhemse Broek
Arnhem	Malburgen/Immerloo
Deventer	Rivierenwijk
Dordrecht	Wielwijk Crabbehof
Eindhoven	Woensel West
Eindhoven	Doornakkers
Eindhoven	Bennekel
Enschede	Velve-Lindenhof
Groningen	Korrewegwijk
Groningen	De Hoogte
Heerlen	Meezenbroek
Leeuwarden	Hechterp/Schieringen
Maastricht	Maastricht Noordoost
Nijmegen	Hatert
Rotterdam	Rotterdam West
Rotterdam	Rotterdam Noord
Rotterdam	Bergpolder
Rotterdam	Overschie
Rotterdam	Oud Zuid
Rotterdam	Vreewijk
Rotterdam	Zuidelijke Tuinsteden
Schiedam	Nieuwland
s-Gravenhage	Stationsbuurt
s-Gravenhage	Schilderswijk
s-Gravenhage	Den Haag Zuid-West
s-Gravenhage	Transvaal
Utrecht	Kanaleneiland
Utrecht	Ondiep
Utrecht	Overvecht
Utrecht	Zuilen Oost
Zaanstad	Poelenburg

⁶⁹ TK 2006-2007, 30995, nr. 5.

10.2 Indicatoren voor selectie van de Vogelwijken

Thema	Bron	Peiljaar	
Achterstanden			
Sociaal-economisch			
1. Inkomen	RIO, CBS	2002	gemiddeld besteedbaar particulier huishoudinkomen
2. Werk	CBS	2002	aandeel werkenden
3. Opleiding	Wegener/Geo	2002	aandeel huishoudens met lage opleiding, vraagstelling : aantal mensen met een lage opleiding in uw straat? 9 antwoordklassen van extreem weinig via gemiddeld naar extreem veel berekening : aandeel bovengemiddeld op het totaal.
Fysiek			
Woningvoorraad	CBS/Syswov/ CFV	2002,2006	aandeel woningen klein , oud en goedkoop
4. Kleine woningen			# klein : eengezinsw 4 en minder kamers; meergezinsw 3 en minder kamers
5. Oude woningen			# oud: bouwjaar 1970 en eerder
6. Goedkope woningen			# goedkoop: sociale huurwoningen
Problemen			
Sociaal /leefbaarheid sociale overlast, vandalisme en onveiligheid	WBO/WoON	2002,2006	Oordeel bewoner vervelende voorvallen en misdrijven in de buurt en onveiligheid
7. vandalisme			# bekladding van muren en/of gebouwen, komt dit in uw buurt voor?
8. vandalisme			# vernieling van telefooncellen, bus- of tramhokjes, komt dit in uw buurt voor?

9. sociale overlast			# ondervindt u overlast door directe buren?
10 sociale overlast			# ondervindt u overlast door omwonenden?
11. onveiligheid			# bent u bang om in de woonbuurt lastig gevallen of beroofd te worden?
Fysiek	WBO/WoON	2002,2006	
12. tevredenheid woning			Hoe tevreden bent u met uw huidige woning?
13. tevredenheid woonomgeving			Hoe tevreden bent u met uw huidige woonomgeving?
14. verhuiscapaciteit			Aandeel verhuiscapaciteitde hh en hh die al andere woning gevonden hebben op het totaal
15. geluidsoverlast			# in welke mate ondervindt u in uw buurt vormen van geluidsoverlast?
16. vervuiling			# idem overlast door stank, stof, vuil?
17. verkeer			# idem overlast door het verkeer?
18. veiligheid			# oordeel bewoner m.b.t. de veiligheid qua verkeerssituatie

10.3 Overlap Vogelaarwijken en Sociale Heroveringwijken

Naam gemeente	Naam Vogelaarwijk	Naam Sociale Heroveringwijk
Alkmaar	Overdie	
Almelo	Niet van toepassing	De Riet
Amersfoort	De Kruiskamp	
Amsterdam	Bos en Lommer	
	Amsterdam Noord	Amsterdam Noord: Nieuwendam-Noord
	Nieuw West	Nieuw West: Overtoomse Veld
	Bijlmer	
	Amsterdam Oost	
Arnhem	Klarendal	
	Presikhaaf	
	Het Arnhemse Broek	Het Arnhemse Broek
	Malburgen / Immerloo	
Den Haag	Stationsbuurt	
	Schilderswijk	Schilderswijk
	Den Haag Zuid-West	
	Transvaal	Transvaal
Deventer	Rivierenwijk	
Dordrecht	Wielwijk / Crabbehof	Wielwijk
Eindhoven	Woensel West	
	Doornakkers	Doornakkers
	Bennekel	
Enschede	Mekkelholt / Deppenbroek	
Groningen	Korrewegwijk	
	De Hoogte	
Heerlen	Meezenbroek	Meezenbroek
Leeuwarden	Heechterp / Schieringen	Meerdere aaneengesloten wijken, w.o. Heechterp en Schieringen
Maastricht	Maastricht Noordoost	
Nijmegen	Hatert	Oud West
Rotterdam	Rotterdam West	
Rotterdam	Rotterdam Noord	
Rotterdam	Bergpolder	
Rotterdam	Overschie	
Rotterdam	Oud Zuid	
Rotterdam	Vreewijk	
Rotterdam	Zuidelijke Tuinsteden	

Rotterdam		Afrikaanderwijk Pendrecht
Schiedam	Nieuwland	Nieuwland
Schiedam	Niet van toepassing	Groenoord
Utrecht	Kanaleneiland	
Utrecht	Ondiep	
Utrecht	Overvecht	Overvecht
Utrecht	Zuilen Oost	
Zaanstad	Poelenburg	

Legenda tabel Vogelaarwijken en Sociale Heroveringwijken	
Kleur	Soort overlapping
	Volledige overlapping
	Gedeeltelijke overlapping
	Geen overlapping

10.4 Lijst met respondenten

Gemeente	Aanhef respondent	Naam respondent	Datum interview
Almelo	mevrouw	Van Rijswijk	23 mei
Amsterdam	mevrouw	Rondagh	21 mei
Arnhem	meneer	Jans	6 juni
Den Haag	meneer	Nijzink	9 juni
Dordrecht	mevrouw	Gommans	26 mei
Eindhoven	meneer	Driessen	10 juni
Heerlen	mevrouw	Ummels	5 juni
Leeuwarden	meneer	Van Alphen	29 mei
Nijmegen	meneer	Bannink	12 juni
Schiedam	meneer	Van der Ham	2 juni
Utrecht	mevrouw	Quist	28 mei

10.5 Topiclijst

Algemene introductie:

- Voorstellen, studie, onderzoek, uitleggen verhouding scriptie/PwC
- Functie, naam,
- Opbouw van het interview bespreken en benadrukken dat het moet gaan om een gesprek over ervaringen in de Sociale Herovering los van beleidstermen en nota's.

Algemene openingsvragen:

- Wat is uw rol geweest binnen het project Sociale Herovering in de gemeente x?
- Hoe kregen bewoners in uw gemeente de ruimte om te participeren?

Beschrijving van een inspraakavond:

- Hoe ging een inspraakavond, wat gebeurde er?
- Waar werd het georganiseerd?
- Wie werden er uitgenodigd, op welke manier zijn zij uitgenodigd?
- Hoe was de opkomst op inspraakavonden?
- Welke sfeer heerste er tijdens de inspraakavonden/-dagen?

Beschrijving van de betrokken bewoners:

- Welke bewoners zijn betrokken geweest bij het project?
- Op welke manier zijn zij betrokken geweest?
- Welke onderwerpen vonden zij interessant?
- Bleven mensen langere tijd betrokken bij het project?
- Gingen er naarmate het project vorderde meer mensen mee doen?
- Om welke reden participeren mensen?

10.6 Codeerschema⁷⁰

Vertrouwen:

algehele scepsis tegenover de overheid
Concrete resultaten overtuigen
vertrouwen is wankel
niet nakomen van afspraken en vervullen van verwachtingen

3 Groepen bewoners in achterstandswijken:

burgemeesters, gestaalde kaders
motivatie van mensen om iets te doen
wat kunnen ze wel en wat niet?
de groep met directe belangen
motivatie van mensen om iets te doen
wat kunnen ze wel en wat niet?
inactieven
motivatie van mensen om iets te doen
wat kunnen ze wel en wat niet?

Fysiek is aantrekkelijk

fysieke ruimte moeten schoon zijn
zichtbaar/ aantoonbaar resultaat
resultaat is fysiek niet sociaal
fysieke plannen daar vragen mensen om
fysiek is makkelijker voor te stellen

⁷⁰ Voor het faciliteren van het coderen is gebruik gemaakt van mxqda, www.mxqda.com.